

**AZ ÓRI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
1867-1919 KÖZÖTTI TÖRTÉNETE**

Írta: BITTÓ ZOLTÁN
óri református lelkipásztor

BITTÓ ZOLTÁN
(1914-1970)

őri református lelkipásztor,
a kötet szerzője

„Mert jó az Úr, örökkévaló az ő kegyelme
és nemzedékről nemzedékre való az ő hűsége.”
(Zsoltárok könyve 100 : 5. vers)

**AZ ŐRI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
1867-1919 KÖZÖTTI TÖRTÉNETE**

Írta: BITTÓ ZOLTÁN
őri református lelkipásztor
/1970/

A tanulmányt közreadja:

a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi
Levéltárban /Debrecen/ 1971-ben elhelyezett eredeti kézirat
és írásos jegyzetek alapján
a Szerző-Lelkipásztor családja

A címlapot festette és a kiadványt tervezte: Pataki-Bittó Fruzsina

A kiadvány szerkesztésében közreműködött: Bittó Zsófia

Nyomdai munkák: Nestpress Nyomda, Budapest

Budapest

2014

Tartalomjegyzék

Előszó	5
Rövidítések jegyzéke	8
I. AZ ŐRI REFORMÁTUS GYÜLEKEZET 1867-1919 KÖZÖTTI ÉLETE, HELYZETE	10
1. A GYÜLEKEZET HELYZETE	10
1.1. A gyülekezet helye az országos egyházban	10
1.2. Társadalmi tagozódás	10
1.3. Népmozgalmi adatok	11
1.4. Gazdasági helyzet	11
1.5. Szellemi állapot	12
1.6. A kivándorlás	12
1.7. A kivándorlás morális kihatása	14
1.8. A kivándoroltak névsora	16
1.9. Kegyességi élet	22
1.10. Más vallásúak	24
2. A GYÜLEKEZET LELKIPÁSZTORAI	25
2.1. KOZMA JÓZSEF (1815 – 1878)	25
2.2. ELEK DÁNIEL (1838-1902)	25
2.3. VAS JÁNOS (? – 1953)	26
2.4. Segédlelkészek	27
2.5. Lelkészválasztás	27
2.6. A lelkipásztorok szellemi helyzete	28
2.7. A lelkipásztorok anyagi állapota	28
2.8. A lelkipásztorok társadalmi szolgálata	30
3. A PRESBITÉRIUM	32
3.1. A presbitérium összetétele, gondnokai	32
3.2. A presbitérium tevékenysége	34
4. A GYÜLEKEZET KULTUSZA	36
5. IGEHIRDETÉS – VASÁRNAP MEGSZENTELÉSE	38
6. SÁKRAMENTUMOK – ESKÜVŐ - TEMETÉS	40
7. FEGYELMEZÉS	42
8. DIAKÓNIA	45
9. GAZDÁLKODÁS	47
9.1. A gazdálkodási tevékenység	47
9.2. Egyházközségi bevételek	49
9.3. Egyházközségi kiadások	53
10. ISKOLAÜGYEK	56
10.1. Iskola – tanítói állás	56
10.2. A tanítók névsora, munkájuk értékelése	58
11. A GYÜLEKEZET AZ I. VILÁGHÁBORÚ ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN	61
12. A GYÜLEKEZETET ÉRINTŐ, KORSZAKBELI FELSŐBB EGYHÁZI RENDELKEZÉSEK	63

II. FÜGGELÉK	65
1. melléklet: Őri református születési és temetési adatok /1867-1923/	65
2. melléklet: Őri református esketések és konfirmáltak adatai /1867-től/	67
3. melléklet: Az őri ref. egyházközség bevételei - 1867-1919 között /eredeti kézirat/	69
4. melléklet: Az őri ref. egyházközség kiadásai - 1867-1919 között /eredeti kézirat/	71
5. melléklet: Az őri lelkipásztorok, tanítók és patrónusok névsora	73
Képek az őri gyülekezet 1950/60-as éveiből	76
Bittó Zoltán utolsó igehirdetése	78
Források	80
Idegen szavak, fogalmak magyarázata	81

Előszó

Tisztelettel és szeretettel ajánljuk a következő oldalakon található egyháztörténeti dolgozatot az őri egyházközség valamennyi tagjának, de Őr község valamennyi lakosának is figyelmébe. Ezt a tanulmányt édesapánk, Bittó Zoltán őri református lelkész állította össze, aki 1952-től haláláig, 1970-ig volt az őri gyülekezet lelkipásztora. A dolgozat anyagát az 1960-as években kezdte gyűjteni, a dolgozatot egy egyháztörténeti pályázatra szeretne volna benyújtani, de hirtelen halála megakadályozta a kézirat végső formába öntésében. Édesanyánk a kéziratot 1971-ben Debrecenben a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltárban helyezte el. Édesapánk közelgő 100. születésnapja alkalmából azt tartjuk a legmértőbb megemlékezési formának, hogy a levéltári kéziratot anyagot nyomtatott formában közreadjuk, és az őri gyülekezetnek ajánlva együtt emlékezünk meg a gyülekezet hajdani lelkipásztora születésének centenáriumáról.

Bittó Zoltán 1914. december 26-án született Nagyváradon. Családi gyökerei azonban Körösnagyharsányhoz kötik, ahol ősei földművesek voltak. Elemi iskolába itt járt, majd 1927-től a szeghalmi Péter András református gimnáziumba vették fel. Szülei szegények voltak, tanulmányait államsegély és ösztöndíjak révén tudta folytatni. 1935-ban kitüntetéssel érettségizett, majd beiratkozott a Debreceni Tisza István Tudományegyetem Hittudományi Karára, ahol 1939-ben jeles eredménnyel diplomázott. Ösztöndíjat kapott az Egyesült Államokba tanulmányainak kiegészítésére, a II. világháború kitörése miatt azonban ezt nem tudta igénybe venni. Segédlelkész volt Hajdúnánáson, majd Munkácson. 1941-ben kapta meg lelkészi oklevelét. 1942-ben a kolozsvári teológián vallásanári diplomát is szerzett, ugyanebben az évben Nagyváradra kapott vallásanári kinevezést. Itt ismerkedett meg Boruzs Ilona tanítónővel, akit 1945-ben feleségül vett. /Két fiúgyermekük is Nagyváradon született/. Mivel a román állam szolgálati helye elhagyására kényszerítette, családjával együtt 1950-ben átköltözött Magyarországra. Nagyrábén volt helyettes lelkész, majd 1952 tavaszán Őrbe nyert végleges szolgálatra megválasztást.

A dolgozat az őri gyülekezet történetének csak egy korszakával, az 1867-től 1919-ig terjedő 52 éves periódussal foglalkozik. Elsősorban a gyülekezet levéltárában található dokumentumok, jegyzőkönyvek szolgáltak kiinduló forrásul, de felhasznált édesapánk egyházmegyei és egyházkerületi dokumentumokat, valamint országos statisztikai kiadványok adatait is. Emellett azonban mint gyülekezete tagjai között élő lelkipásztor, ismerte az idősebb nemzedék visszaemlékezéseit is a századforduló koráról. Különösen értékesnek tartjuk a dolgozatnak az Amerikába való kivándorlással foglalkozó fejezetét, mert személyes beszélgetések során feltérképezte valamennyi Őrből kitelepült (majd részben visszatért) lakos nevét. Bizonyára érdeklődéssel veszik a mostani gyülekezet tagjai a kiegyezéstől a Tanácsköztársaságig terjedő időszak lelkipásztorairól és tanítóiról szóló feljegyzéseket is, valamint azokat az adatokat, amelyek arról szólnak, hogy a nehéz gazdasági körülmények között is milyen nagymértékű, olykor erejét meghaladó építkezéseket folytatott a gyülekezet abban a korban. A levéltári feljegyzések

természetszerűleg viszonylag kevés adatot tartalmaznak az akkori közösség lelki életének tartalmáról, a híradások – akárcsak a 21. században – a negatív történéseket sokszor előnyben részesítik a normális életmenettel szemben.

Mivel a dolgozat egy viszonylag szűk időszakról szól, szükségesnek tartjuk, hogy ezt a korszakot az olvasók számára elhelyezzük a község, a magyar nemzet és a magyar református egyház történetében is, hogy láthatóvá legyen, milyen közeg vette körül ebben az időben az itt élő, működő gyülekezetet.

Őr történetéről a legújabb és legjobb összefoglaló 1998-ban jelent meg, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye Kézikönyvében, ez az összefoglaló a község honlapján is olvasható (www.or.hu). Az Árpád-kori település lakói a XVI. században a reformáció kálvini ágának követőivé váltak. Kevesen tudják, hogy a falut egy időben Szabolcs és Szatmár vármegyék határa kettészelte. Az 1715. évi és 1720. évi országos adóösszeírásokban mindkét megye összeírásában megtalálhatók őri adózó családfők nevei, pl. Szegedi, Király, Nagy, Pap, Both, Balogh, Kántor, Kondor.

Fényes Elek 1851-ben megjelent Magyarország geográfiai szótára c. művében a következő rövid leírás található: „Őr, magyar falu, Szabolcs vármegyében, Vajához közel s vele határos. 48 római kath., 660 ref., 104 zsidó lakos, ref. anyateplommal, termékeny dombos-völgyes határral, 4 első oszt. egész jobbágytelekkel, sok és híres lentermesztéssel, nyíri szőlőhegygel. F. u. gr. Vay, Kölcsey, Komoróczy, Patay sat...”

Borovszky Samu 1900-ban a Magyarország vármegyéi és városai c. sorozat Szabolcs vármegyéről szóló kötetében kissé részletesebben szól Órról, a XVIII. század második felének és a XIX. század első felének számos birtokosát felsorolja. Az 1848-as forradalom által megkezdett jobbágyfelszabadítás – Bibó István református jogtudós-politikus szavaival élve – csak lebonyolódott, de a társadalmi tagozódást lényegében nem változtatta meg. A nemesek földbirtokosok maradtak, a volt jobbágyok több-kevesebb földdel rendelkező gazdákra és nincstelen zsellérekre, napszámosokra tagolódtak. Bár a Habsburg-birodalommal való 1867-es kiegyezés utáni időszakot a történészek Magyarország gazdasági fellendülése, modernizációja időszakának tekintik, ez az értékelés elhallgatja azt, hogy a mezőgazdasági területeken élőkre ez a fellendülés csak mérsékelten hatott, a korabeli magyar társadalomban az egyenlőtlenségek fokozódtak. Ez az őri református gyülekezet életére is rányomta a bélyegét, a presbitérium jegyzőkönyvei tükrözik ezt a folyamatot. Ez az időszak a kismemesség lecsúszásának, a parasztság egy részének Amerikába vándorlásának kora.

A kiegyezés utáni idők a magyar református egyház életében is ellentmondásosak. Az 1848/49-es szabadságharc bukása után autonómiáját korlátozta a hatalom, ezt a kiegyezéssel sikerült visszanyernie, ám – mivel a katolikus egyházhoz képest szegény volt - gazdaságilag rákényszerült az állam támogatására (tanítók, lelkészek fizetésének kiegészítő államsegélye, később állami adósegély formájában). Az 1894/95-ös törvények végre biztosították a protestáns egyházak teljes egyenjogúságát. Ugyanakkor a népegyházi kereteken repedések mutatkoztak. Az egyházon belül uralkodó teológiai irányzat a racionalizmus volt abban az időben, az evangélium erőt adó öröme és távlatai háttérbe szorultak. Nagy figyelmet fordított az egyház az oktatásra, viszont rá kellett ébrednie a

belmisszió fontosságára is, vagyis az egyháztól elforduló hívek evangélizálására. A tanulmány az 1919-es szomorú korszakhatárral zárul: a vesztes I. világháború és az utána következő Tanácsköztársaság testi-lelki rombolásaival. A trianoni tragédia éve – 1920 – már egy másik korszak nyitánya.

Köszönetet mondunk a Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltárnak és vezetőjének, dr. Szabadi István igazgató úrnak, hogy a dolgozat kéziratának másolatát rendelkezésünkre bocsátotta. A kézirat levéltári nyilvántartási száma: TtREL I.27.b. 134.6. A kézirat nyomtatott formába való átírásával kapcsolatban megemlíjtjük, hogy a szövegen – mivel részben első változatú, megjegyzésekkel, adatok betoldásával ellátott kézirat állt rendelkezésünkre – a gördülékenyebb olvashatóság érdekében kisebb szerkesztési változtatásokat, az ismétlések elkerülése érdekében olykor kihagyásokat hajtottunk végre. Meghagytuk azonban a jegyzőkönyvekből vett múltidéző kifejezéseket, mondatokat. A szöveghez néhány helyen lábjegyzetben megjegyzéseket is fűztünk, amelyekben a dolgozat megírása óta eltelt időszakban megismert új adatokat közlünk.

Budapest, 2014 őszén

A szerző-lelkipásztor fiai, a tanulmány közreadói:

Bittó Zoltán	és	Bittó András Géza
közgazdász,		vegyész,
az Állami Számvevőszék		a Nemzeti Akkreditáló Testület
ny. igazgatóhelyettese		ny. munkatársa

Rövidítések jegyzéke

Ak. /akv.	anyakönyv
á	egységár
ág. ev.	ágostai evangélikusok
em.	egyházmegye
esp.	esperes
ev.-ref.	az evangélium szerint reformált = református
fill	fillér
F. R. Prot.	Felsőbb rendelkezések protocolluma /egyházkerületi vagy egyházmegyei jegyzőkönyv/
frt	forint
F.u.	földesúr
gör. kath.	görög katolikus
h	hazatért
hl	hektoliter
jkv.	jegyzőkönyv
k	kintmaradt
kat. hold	kataszteri, katasztrális hold
kiv.	kivándorlás
kr	krajcár
kor	korona
Közp. Stat. Hiv.	Központi Statisztikai Hivatal
l	liter
lp.	lelkipásztor
n.a.	nincs adat
nszöl	négyszögöl
Nt.	nagytiszteletű
old.	oldal
pr.	presbitérium

Prot. I-II-III-IV.	protocollum /egyházközségi jegyzőkönyv/
P. Sz.	Pénzügyi Számadékkönyv
ref.	református
r. kath.	római katolikus
sat./stb.	satöbbi
szül.	született
T.	tiszteletes
tc.	törvénycikkely
TtREL.	Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára
Uo.	ugyanott
USA	Amerikai Egyesült Államok
Wf.	Wallingford

I. AZ ÓRI REFORMÁTUS GYÜLEKEZET 1867-1919 KÖZÖTTI ÉLETE, HELYZETE

1. A GYÜLEKEZET HELYZETE

1.1. A gyülekezet helye az országos egyházban

A református egyházi szervezet kialakulása óta az őri református egyház a szabolcsi egyházmegyéhez tartozik. A tractus [egyházmegye] kettészakadása – felső- és alsó-szabolcsi egyházmegyére – az 1867-ik évben következik be. (Prot. I. 103.) Újabb változás 1909-ben történik. Egyházközségünket a középszabolcsi egyházmegyébe osztják be. (Prot. III. 63.)

Az egyházmegye neve az 1950-es években nyírségi egyházmegyére módosul. Az őri református egyház azóta a tiszántúli református egyházkerület nyírségi egyházmegyéjének egyik egyházközsége. Földrajzilag Szabolcs megye északkeleti részén fekszik, közel Mátészalka városához, a régi szatmári megye-terület határán.

1.2. Társadalmi tagozódás

Az őri gyülekezet tagjait – régtől fogva – nincstelen és kisbirtokos földművesek alkották. Vagyoniilag a Komoróczy családnak volt kiemelkedő helyzete s ennek urasága alá sorozza a községet a II. József korabeli népszámlálás. (Az első magyarországi népszámlálás – 1784-1787. Budapest, 1960. 161. old.).

A **társadalmi tagozódást** illetően, az 1867-1919-ig terjedő időszakra két statisztikai adattal szolgálunk:

- a. Az 1867-ik évben a **legátuspénz** fizetésének mértéke társadalmi tagozódás szerint történik.

Feleséges cseléd	3 krajcárt
Házatlan zsellér	3 krajcárt
Házzal bírók	6 krajcárt
Házzal és járó marhával bírók	9 krajcárt
Járó marhával és földdel bírók	12 krajcárt
Akinek pátens jár	50 krajcárt fizet (Prot. I. 118.)

- b. Az 1900-ik évben a **családok száma vagyoni állapot** szerint szerepel feljegyzéseinkben.

20 hold felett (1 magyar hold =1200 négyszögöl)	14 család
20 hold alatt -1/8 úrbér felett	15 család
1/8 úrbér alatt	22 család
Házzal bíró és házatlan zsellér	36 család
Házzal bíró és házatlan vegyes házas	8 család

A b. alatti adat 5 társadalmi classisra utal, ha a vegyes házasságokat nem kezeljük külön.

1.3. Népmozgalmi adatok

Az 1888-ik évi népszámlálás adatai szerint az őri református egyházban 255 fi és 352 nő, összesen 607 lélek élt.

1907-ben a hívek létszáma: 688, ebből tanyákon él 73, Amerikába kivándorolt 65. (Prot. III. 14.) 1917-ben 795 a gyülekezet létszáma. (Prot. IV. 23.)

A község lakóinak száma a népszámlálás adatai szerint: 1869: 963, 1880: 876, 1890: 881, 1900: 1023, 1910: 1182, 1920: 1240. (Központi Statisztikai Hivatal 1960. évi népszáml. Bp. 1962. 38. old.)

Egy megsemmisült régi bejegyzés szerint községünkben az 1920-as években 122 izraelita személy lakott, 100-150 főt kitevő r. kath és gör. kath. vallású lakos, és csekély számú, 30-40 főt kitevő cigányság.

1.4. Gazdasági helyzet

A gyülekezeti tagok gazdasági helyzetére fényt derít az 1900-ik évi **tanítói díjlevélben** közölt adat (Prot. II. 207.), mely szerint ez évben a gyülekezetben 72 nincstelen család él, mindössze 51 családnak van földje. Ez a statisztikai adat nagy társadalmi feszültségről tudósít.

A gyülekezetben túlsúlyban vannak a cseléd, zsellér családok, akiknek legfeljebb szegényes náddal fedett, sárból épült házuk van. Ezek a családok nehéz küzdelmet vívnak a megélhetésért: a környező uradalmakban napszámosokként dolgoznak, részes munkát vállalnak, járómarhával vagy kézi erővel a vagyonosoknál vagy a szülőknél, feles és harmados gazdálkodást űznek. A nyomasztó szociális helyzet megjavítására – az adott rend keretein belül – nincs lehetőség. Az iparilag és gazdaságilag fejletlen Szabolcs megyében – a homoktenger hazájában – a népszaporulat rohamos emelkedése közben, a terméketlennek vélt földeken alacsony szinten lehetett gazdálkodni, de ehhez hasonló szinten lehetett élni is. Úgy tűnt, mintha egy fojtogató kéz tapadt volna az emberek torkára!

Nem csoda, ha a 19. század végén és a 20. század elején sürgető probléma lesz a nincstelenségtől és a hazától menekülés. Vármegye-szerte megindul Amerikába a népvándorlás (sőt országszerte is!), amely alól gyülekezetünk sem kivétel.

Az 1897-ik évi statisztikai adatok szerint a gazdaságok száma 113, szántóföld 2482 kat. hold, kert 3 hold, rét 49 hold, beültetve 7 hold, legelő 136 hold, erdő 5 hold, nádas 27 hold, nem termő terület 360 hold. Összesen 3069 hold területe van a községnek. Ebből tulajdon birtok 1857 hold, haszonélvezeti birtok 59 hold, haszonbéres birtok 1153 hold. (Mezőgazd. Statiszt. I. Bp. 1897. 474. old.)

1.5. Szellemi állapot

A nyomasztó gazdasági helyzettel összefüggésben van a **szellemi állapot**. Az egyház az iskolai népoktatás és a szószéki igehirdetés útján mindent elkövet a gyülekezet szellemi, lelki felemelkedés érdekében. 1868 óta bátran élt a kötelező népoktatás lehetőségével. Eleinte egy tanerős, később 1912-től két tanerős iskolát tart fenn. A polgári hatósággal karöltve küzdött a kultúrközöny és az iskolai mulasztások ellen, nem riadva vissza a büntetés alkalmazásától sem. Ennyi erőfeszítés mellett sem részesült számos növendék iskolai oktatásban, ami a szülői gondatlanságra, a tanyasi életmódra és szociális nyomorúságra vezethető vissza.

Egy 1910-ik évi adat szerint községünk külterületén – a jelzett időben – 179-en laktak, ebből írni, olvasni 40 tudott, 139 írástudatlan volt. (Az 1910. évi népszámlálás Bp. 1912. 396. old.) Az írástudatlanok egy része később beköltözött a községbe, kik közül csekély százalék tanult meg írni, olvasni. Az analfabetizmus látható és tapasztalható volt községünkben, - gyülekezetünk tagjai között csekély mértékben.

1.6. A kivándorlás

A felsőszabolcsi egyházmegye esperese 1900. jan. 1-i körlevelében kénytelen foglalkozni a kivándorlás ügyével. Gyülekezetünkre nézve zavarólag és nyugtalanítólag hat, hogy az emberek lába alatt megrendül a föld, s egy szál ruhában, néhány napi eledellel és vándorbottal a kezükben útnak indulnak a kincseket ígérő „mesés” Amerikába.

Az esperesi körlevél az egyházi munkás szeretet mellett „lelkesít a hazaszeretetre s ennek olyan irányban eszközözlendő ápolására, hogy a kivándorlásoknak eleje vétessék”. (Prot. II. 198-199.) A valóság azonban erősebben hat a lelkes buzdításnál. Amerika vonzása és a parancsoló írás nyomasztóbbnak bizonyult a hazaszeretetre buzdításnál. Az 1900-ik évben gyülekezetünkben 11 személy van külföldön (Népszáml. I. Bp. 1902. 304.). 1907-ben 65-re emelkedik ez a szám. (Prot. III. 14.) Korszakunk végéig közel 200-an vesznek vándorbotot a kezükbe, hol magánosan csoportokban, hol családotul indulnak Amerikába az emberek. Az élni-meggazdagodni akarás nagy hatalom!

A kivándorlást, mint gyülekezetünk életének egyik legmegrendítőbb eseményét kissé részletesebben tartozunk tárgyalni. Tudakozódunk a **kivándorlás oka, morális kihatása, anyagi eredménye és a kivándoroltak névsora** után.

- a. A **kivándorlás okául** első helyen a pénzszerzés és gazdagodni vágyás gondolatát említjük meg. Emögött azonban ott állott a szűkös, alacsony életformából való kitörés szorító kényszerűsége. Sokan menekülni igyekeztek a szomorú valóságból, mely a jövőre nézve semmi jóval nem bízgatott. Komoly kereseti lehetőség híján az emberek felfigyeltek az Amerikába toborzó propagandistákra. Tudtak a kivándorlást elősegítő intézményes akciókról, az útlevel és vízum beszerzési könnyítésekről. Aki össze tudott gyűjteni magának vagy kölcsön kapott valakitől 150 koronát, s megküldték neki kintlevő rokonától, ismerősétől a befogadásra jótálló írást, annak módjában volt rövid időn belül útra kelni. Az I. világháború kitöréséig legényemberek, fiatal házasok, középgazdák, eladósodott kisbirtokosok éppoly könnyedséggel utaztak ki Amerikába, mintha egy közeli szomszéd országba mentek volna kirándulni. Legfeljebb a 21 napi tengeri út volt hosszas és fárasztó.

Az okok között szerepel a **világlátás**, a **szerencsepróbálás**. Magános fiatalokat és ifjú házasságokat – több esetben – a romantika űzött, hajtott. A példa ragadós volt. Az elmenők és a látogatóba hazajövőket tájékoztatást adtak a kinti helyzetről, amely az itteni agrárnyomorúsághoz viszonyítva gazdaságilag erősebb, civilizáltabb és kulturáltabb társadalomnak bizonyult. Kivándorlóink között zömmel nem a zsellér és cseléd embereket találjuk, hanem a csekély tőkével, a több munkáskézzel rendelkező családokat, nemkülönben az életerőtől duzzadó magánosokat.

- b. Az **anyagi eredmény** nem egyöntetű. A munkába állásig hazulról vitt 5 dollár hamar elfogyott. Sürgető volt a munkahelykeresés és munkába állás. Híveink nagyrésze **Wallingford** (Connecticut állam, USA) városában talált otthonra és munkahelyre. Emeletes épületekben, manzárdos szobákban, állami bérházakban helyezték el őket. Híveink a gyárban, vasúti építkezésnél és farmokban kaptak munkát. Később néhány atyafi Kanadába vándorolt ki.

Az USA-ból tisztos keresettel tértek haza azok a hívek, akik megbecsülték jövedelmüket és huzamosabb ideig kint voltak. Akik egy-két évig voltak távol a családtól, különösebb anyagi eredményt nem tudtak felmutatni. Jövedelmüket a ki- és hazautazás költsége, adósságtörlesztés stb. emésztette fel. A hosszabban kint tartózkodók keresetük egy részét hazaküldték a családnak, másik részét összegyűjtötték és egy összegben hozták haza. Itthon házat, földet vásároltak rajta, vagy bankban helyezték el, esetleg kamatra kölcsön adták.

Birtha Gábor, míg Amerikában volt, szomorúan vette a hírt, hogy itthon elérverezték a házat, hogy a földje megmaradjon, Amerikából 1.000 dollárral jött haza (2.800 koronával). Ebből házat akart ugyan venni magának, de pénzét előzetesen kölcsön adta Birtha Józsefnek (apagyai lelkész!), aki akkor fizette vissza a kölcsönt, amikor az teljesen elértéktelenedett.

Agárdi József is sok dollárt hozott haza, 50 kat. hold árát. Ő meg 2 izraelita kereskedőnek adta kölcsön pénzét, akik hússal és pálinkával kedveskedtek neki. A visszafizetéskor a kölcsön (az I. világháború végén) értékét veszítette. A keservesen szerzett dollárok megsemmisültek. Mások hadikölcsönbe fektették pénzüket, nagy károsodásukra.

(Az adatok id. Pethő János közléséből származnak.)

Megemlíjtük, hogy az Amerikába kiutazás 5.100 koronába került, akkori értékben 19 mázsa búza árába. Ehhez jött még a vasúti költség Fiuméig. Oda és vissza ez nem csekély anyagi erőfeszítéssel járt.

Voltak olyanok, akik **nem tértek vissza** hazánkba, gyülekezetünkbe. Őket nem gyötörte a honvágy és nem vonzotta vissza a családi és gyülekezeti közösség. Ezek véglegesen letelepedtek az USA-ban, családot alapítottak, házat építettek, anyagi boldogulásukat ott találták meg. A napi 1 ½ dolláros keresettel meg voltak elégedve. Életszínvonaluk az itthoninál magasabbra emelkedett. A legidősebb nemzedék nagy része már kihalt, a második már csak ismerkedik a volt rokonokkal, a harmadik már csak emlékezik az óhazára és rokonaira. Még jó, ha a második nemzedék tört magyarsággal megérteti magát, a harmadik nemzedék már magyarul sem tud!

1.7. A kivándorlás morális kihatása

Az USA-ba kivándorolt híveink egyházi keretek közé igyekeztek kerülni, amik egyrészt hitük ápolásában, másrészt népi hovatarozásuk erősítésében nyújtottak segítséget.

Híveink a wallingfordi evangéliumi gyülekezet létrehozását anyagilag és lelkileg hathatósan támogatták. Pionírként vették ki részüket a templomépítésből és közhasznú egyházi szolgálatokból. Egy részük már jelen volt a templom alapkövetésénél (1907), mások örömmel és hálaadással kapcsolódtak be az őket szeretettel fogadó új gyülekezetbe. Wallingfordban a „második őri gyülekezet” szerveződött meg és a második őri ev-ref. templom épült meg. Gyülekezetünknek napjainkban is meleg, meghitt kapcsolata van a wallingfordi gyülekezettel, amelynek főgondnoka Szegedi Miklós őri származású – atyja, Gábor volt a kivándorló – és lelkipásztora Marsalkó József egykori debreceni teológus, e sorok írójának tanuló társa.

Az erkölcsi kihatás, „visszahatás” azoknál a híveinknél és családtagjaiknál jelentkezett, akik a hitvestárstól és gyermektől távol voltak hosszú évekig. Maga az a tény, hogy rövidebb vagy hosszabb ideig kiszakadtak a gyülekezetből, a test egészére gyengítőleg hatott. A kivándorlási láz ellen nem tudott kellő eréllyel küzdeni a presbitérium maga sem, amelynek négy tagja (Birtha Gábor, Szombathy Gusztáv, Pethő Lajos és Soós János) ugyancsak kivándorolt Amerikába. Erkölcsileg nem volt áldásos a távollét az itthon maradt családra sem, mert egyeseknél erősen meglazult az erkölcsi hűség és a szeretet. Nem volt jó az, hogy apa nélkül nőttek fel gyermekek egy küszködő anya és nagymama őrizete alatt. Az sem volt jó, hogy az eltávozott apa véglegesen magára hagyta feleségét és 6 gyermekét (Izsó Pál).

1 millióra tehető a hazánkban kivándoroltak száma. Szabolcs megyéből különösen sokan vándoroltak ki. A népességhez viszonyítva, őri gyülekezetünkben 18-20 százalék, ami a hazatértek számával némileg csökkent.

Megjegyzés:

A dolgozatnak a wallingfordi magyar református gyülekezet helyzetével kapcsolatban leírt sorai az 1960-as évek elejének állapotát tükrözik. Az azóta eltelt több mint 50 év alatt a gyülekezet sajnos megfogyatkozott, magyar jellegét jórészt elvesztette. A templom fennállásának 100 éves évfordulóját azonban megünnepelték. Erről Papp Lászlónak az

interneten található cikkében (Száz éves a wallingfordi magyar református templom) olvashatunk. Részletek a cikkből:

„2008. október 5-én ünnepelte a Connecticut állambeli Wallingford város református temploma száz éves fennállását. A több mint száz résztvevő között jelen volt a környék magyarságának számos neves képviselője, valamint öten az eredeti alapítók leszármazottai közül. Donald Carvalho gondnok üdvözlete után a templom lelkésze, Rev. Ellen Petersen szentbeszéde nyitotta az istentiszteletet. William Dickinson, Wallingford polgármestere méltatta a magyarok eredményeit a városban, majd Szarka Miklós a Magyarországi Református Egyház képviselőjében üdvözölte a jelenlevőket. Dr. Somogyi Balázs ismertette a templom történetét.

A Quinnipiac folyó völgyében fekvő, 40 ezer lakosú Wallingford Hartford (Connecticut fővárosa) és a Yale Egyetemről híres New Haven között a legnagyobb település. A várost 38 telepes család 1667-ben alapította. A 19-ik század végére fontos ón- és ezüstipar fejlődött ki és vonzott oda európai bevándorlókat, köztük jelentős számban Magyarországról is. A lakosság 94 százalékát ma is ezeknek a bevándorlóknak a leszármazottai alkotják. Sajnos, nincs megbízható adat arra vonatkozóan, hogy mennyi volt a magyar bevándorlók száma, de az, hogy a századforduló után nem sokkal már hét szervezetük és egy református templomuk volt, arra mutat, hogy a magyar munkások száma jelentős lehetett.

Az anyakönyv megőrizte azok neveit, akik a templomépítő gyülekezet tagjai voltak. A 108 alapító tagból 28 volt a nő. A wallingfordi hívek a magyar anyaegyházat egy missziós lelkész küldésére kérték fel. Erre 1908-ban került sor, amikor Borsos István megérkezett és egy év alatt segítette megszervezni a gyülekezetet. Utána három fiatal pap szolgált 1-1 évig, majd Kovács Béla 27 évi munkája indította el a templomot az évszázados fennmaradás felé.

Wallingfordban Fekete Károlyné [**Őrből vándorolt ki 1898-ban!**] adományozta a templomnak a telket, és a hívek adták össze a 4.158 dollárt az eredeti templom építésére, majd 1965-ben az újjáépítéshez szükséges pénzt.

Ha valaha volt egy igazi közösségi szervező, az az amerikai magyar lelkipásztor. Vasárnap hirdeti Isten ígését, de azonkívül minden percét az foglalja le, hogy az erősen vegyes háttérrel rendelkező, a múlt gyakorlatához görcsösen ragaszkodó gyülekezetében ideje nagyobb részét kórházi látogatás és az anyagi feltételeket biztosító rendezvények: bazar, piknik, élelmiszer vásár, birkavacsora stb. rendezése veszi igénybe. Nicholas Segedi [**Ő az az őri származású Szegedi Miklós gondnok, akiről a dolgozatban is szó esik!**] írja 1976-ban az új wallingfordi lelkész, Berzevicy Lajos munkájáról, hogy a papi teendők mellett ő viszi ki a szemetet, gereblyézi a lehullott leveleket és lapátolja a havat. Ezen túlmenően kis egyházi közösségének semmi sem kedvez, se fekvése, se a lakosságcsere, se az a tény, hogy a fiatal nemzedéket elszólítja hol az egyetem, hol a munkapiac.

Ez a megalakulásakor független egyház 1921-ben az amerikai kongregációs Reformed Church-höz csatlakozott, és ma is a Krisztus Egyesült Egyházához (United Church of Christ) tartozik.

Szomorú tény, hogy kevés adat van az amerikai magyar templomok jórészének történetéről. Ebben Wallingford szerencsés, mert a kiváló Viczián Albert presbiter gondosan feljegyezte az eseményeket. Halála után a magyarul nem tudó lelkészt kár kérdezni efelől. A templom

alagsorában levő gyülekezeti terem falain látható fényképek nagy részén nincs évszám, vagy az események résztvevőinek megnevezése, így azokat sem lehet azonosítani.

Ma a wallingfordi templomot már nem hívják Hungarian Church-nek, most Evangéliumi és Református Krisztus Egyesült Egyháza néven ismert. 37 tagja van, legtöbben nem tudnak már magyarul. Másodállású papja sem beszél magyarul. Ha az áldozatos presbiter, Somogyi Csilla nem gyűjtené egybe a környéki magyarokat, a havonta egyszeri magyar nyelvű istentiszteletre, az sem lenne.”

A fenti beszámoló tehát rögzíti azt a majdnem törvényszerű folyamatot, hogy idegen nyelvű közegben 3-4 generáció alatt végbemegy az asszimiláció. Az internetről az is tudható, hogy Wallingfordban ennek ellenére van még egy Magyar Ház is, ahol időnként rendezvényeket tartanak, és van egy hétvégi magyar iskola is, ahol 20-25 gyermek ismerkedik a magyar nyelvvel és kultúrával. Az első generáció asszimilálódott vagy elköltözött leszármazottai helyébe 1956-os menekültek és a legújabb időkben Wallingford vidékén munkalehetőséget talált diplomás magyarok léptek.

1.8. A kivándoroltak névsora

A teljesség kedvéért az 1894-től 1970-ig kivándoroltak nevét s fontosabb adatait közöljük, az alábbiak szerint:

Sor- szám	Név	Kivándorlás helye	Ideje	Hazatért	Kintmaradt
1.	Agárdi József	Wallingford	?	h	-
2.	Bartha Ignác (volt Kanadában is, 1930- 1937)	Wf.	1914	h /1920/	-
3.	Bartha Lajos	Wf.	1905, 1912	h /1921/	-
4.	Bartha János	Kanada	1928	h /1937/	-
5.	Bartha Péter (kint feleségül vette özv. Berényi Gusztávnét)	Wf.	1904	h	-
6.	Beszterczei Zsuzsánna (később Kálmáncsi Lajosné)	Wf.	1913	h /1934/	-
7.	Beszterczei Juliánna	Wf.	1908	-	k
8.	özv. Berényi Gusztávné szül. Irinyi Zsófia	Wf.	1908	h /1912/	-
9.	Birtha Gábor	Wf.	1913	h /1919/	-
10.	Birtha Gáborné	Wf.	1913	h /1919/	-
11.	Birtha Anna	Wf.	1913	h /1919/	-
12.	Birtha Erzsébet	Wf.	1913	h /1919/	-
13.	Birtha Mária	Wf.	1913	-	k

14.	Birtha Béla	Wf.	1925	-	k
15.	Bodnár Sándor	Wf.	1908, 1912	h /1921/	-
16.	ifj. Bodnár Sándor	Kanada	1927	h /1932/	-
17.	Czine József	Wf.	1905	h /1907/	-
18.	Czine Józsefné	Wf.	1905	h /1905/	-
19.	Czine Bálint	Wf.	1900	-	k
20.	Czine Gábor	Wf.	1910	h /1914/	-
21.	Czine Gáborné	Wf.	1910	h /1914/	-
22.	Czine Katalin	Wf.	1913	-	k
23.	Czomba Sándor	Wf.	?	h	-
24.	Deme János	Wf.	1894	h	-
25.	Deme András	Wf.	1902	-	k
26.	ifj. Deme János	Wf.	1902	-	k
27.	Deme Eszter (Fekete Gáborné)	Wf.	1904	-	k
28.	Deme Mária	Wf.	1908	-	k
29.	Deme Erzsébet	Wf.	1906	-	k
30.	Dankó Mihály	Wf.	1905, 1913, 1921	h /1931/	-
31.	Dankó Mihályné	Wf.	1910	h /1911/	-
32.	Deme Gábor	Wf.	1908	h /1920/	-
33.	Deme Eleonóra	Wf.	1914	h	-
34.	Deme Zsuzsanna	Wf.	1909	h	-
35.	Daruka József (r.kath.)	Wf.	1903	h /1908/	-
36.	Dicső József	Wf.	1910	-	k
37.	Dobos Terézia	Wf.	1907	-	k
38.	Demjén József	Wf.	1903	h /1914/	-
39.	Demjén Józsefné	Wf.	1905	h /1914/	-
40.	Demjén Mária	Wf.	1905	h /1914/	-
41.	Demjén Anna	Wf.	1927	-	k
42.	Fekete Károly	Wf.	1894	-	k
43.	Fekete Károlyné	Wf.	1898	-	k
44.	ifj. Fekete Károly	Kanada	1912	-	k
45.	Fekete Gábor (felesége Deme Eszter)	Wf.	1904	-	k
46.	Fekete Eszter	Wf.	1904	-	k
47.	Fodor Péter	Wf.	1904	h	-
48.	Fodor Lajos	Wf.	1907	h /1911/	-
49.	Gebei István	Wf.	1911	h /1912/	-
50.	Gaál András	Wf.	1907	h	-

51.	Görög József	Wf.	1906	h /1910/	-
52.	Görög Józsefné	Wf.	1906	h /1908/	-
53.	ifj. Görög József	Wf.	1906	h /1908/	-
54.	Görög János	Wf.	1906	h /1908/	-
55.	Gombita Rozália	Wf.	1912	-	k
56.	Gombita Sándor	Wf.	1910	-	k
57.	Gombita Sándorné	Wf.	1912	-	k
58.	Gombita Imre	Wf.	1956	-	k
59.	Gyulai Ignác	Wf.	1912	h /1921/	-
60.	Gyulai Barna	Kanada	1956	-	k
61.	Gyulai Gizella	Kanada	1956	-	k
62.	Gyivicsán Jánosné	Kanada	1964	-	k
63.	Hódi Bálint	Wf.	1911	h /1920/	
64.	Hermeli Ferenc	Wf.	1905	h	
65.	Izsó Pál	Wf.	1913	-	k
66.	Irinyi Gusztáv	Wf.	1905	h	-
67.	Juhász Sándor	Wf.	1902	-	k
68.	Juhász Sándorné	Wf.	1907	-	k
69.	Juhász András	Wf.	1910	-	k
70.	Juhász József	Wf.	1910	-	k
71.	Juhász János	Wf.	1910	-	k
72.	Juhász Mária	Wf.	1910	-	k
73.	Kálmándi Károly	Kanada	1927	h /1932/	-
74.	Kálmándi Juliánna	Wf.	1912	-	k
75.	Kálmándi Anna	Wf.	1912	-	k
76.	Kálmándi Gábor	Wf.	1907 előtt	h	-
77.	Király Dániel (később ismét kiment, de hazajött)	Wf.	1908	h /1921/	-
78.	Király Dánielné	Wf.	1908	h	
79.	Király Mária	Wf.	1905	-	k
80.	ifj. Király Sándor	Wf.	1907	-	k
81.	Király Sándor	Wf.	1902, 1911	h /1920/	-
82.	Király Juliánna	Wf.	1914	-	k
83.	Király Ferenc	Kanada	1927	h /1937/	-
84.	Király Zsigmond	Wf.	1913	-	k
85.	Király Zsuzsánna	Wf.	1905	h /1906/	-
86.	Király János (Dániel fia)	Wf.	1925	-	k
87.	Id. Kocsis István	Wf.	1900	-	k

88.	ifj. Kocsis István	Kanada	1928	-	k
89.	ifj. Kocsis Istvánné szül. Szilágyi Erzsébet	Kanada	1928	-	k
90.	legifj. Kocsis István	Kanada	1928	-	k
91.	Kocsis Anna	Kanada	1928	-	k
92.	Id. Kocsis Sándor	Wf.	1900	-	k
93.	Id. Kocsis Sándorné	Wf.	1905	-	k
94.	Kocsis Mihályné	Wf.	1907	-	k
95.	Kocsis Mária (Pályi Pálné, később Miksi Józsefné)	Wf.	1907	h	-
96.	Kocsis Juliánna	Wf.	1909	h	-
97.	Kiss Gerzsonné szül. Balogh Zsuzsa	Wf.	?	h	-
98.	id. Kiss János	Wf.	1907	h	-
99.	Komoróczy Valéria	Wf.	1935	-	k
100.	Kun Sámuel	Wf.	1907 előtt	h	-
101.	Kun Sámuelné	Wf.	1907 előtt	h	-
102.	Klusótzki Gusztáv	Wf.	1907 előtt	-	k
103.	Klusótzki Sándor	Wf.	1907 előtt	-	k
104.	Klein József (izr.)	Wf.	?	-	k
105.	Klein Rozália (izr.)	Wf.	?	-	k
106.	Lőrincz Pál	Wf.	1904	h /1909/	-
107.	Lőrincz Erzsébet	Wf.	1906	-	k
108.	Markovics János	Wf.	1905	h /1909/	-
109.	Markovics Jánosné	Wf.	1906	h /1909/	-
110.	Mezei Sándor	Wf.	1905	h /1912/	-
111.	Mezei Sándorné	Wf.	1905	h /1912/	-
112.	Mezei Emma	Wf.	1935	-	k
113.	Mezei Zsuzsánna	Wf.	1935	-	k
114.	Mezei Amália	Wf.	1949	-	k
115.	id. Mezei Tamás	Wf.	1900	h	-
116.	ifj. Mezei Tamás	Wf.	1919	-	k
117.	Mezei József	Wf.	1912	-	k
118.	Mezei József	Wf.	1910	-	k
119.	Mezei Józsefné szül. Czine Katalin	Wf.	1910	-	k
120.	Mezei Amália	Wf.	1910	-	k
121.	Molnár János	Wf.	1907 előtt	h	-
122.	Móré József	Wf.	1900	h /1903/	-

123.	Móré Klára (Szilágyi Károlyné) ópályi lakosként	Wf.	1904	-	k
124.	Nagy József	Wf.	1900	-	k
125.	Nagy Józsefné	Wf.	1900	-	k
126.	Nehéz Imre	Wf.	1900	-	k
127.	Nehéz Imréné	Wf.	1906	-	k
128.	Nehéz András	Wf.	1906	-	k
129.	Nehéz Erzsébet	Wf.	1906	-	k
130.	ifj. Nehéz Imre	Wf.	1906	-	k
131.	Nehéz István	Wf.	1900	-	k
132.	Nehéz Károly	Wf.	1900	-	k
133.	Nemes Gábor	Wf.	1900	h	-
134.	Nemes Gáborné	Wf.	1912	h	-
135.	Pákh János	Wf.	1913	h /1915/	-
136.	Pákh Karolina	Wf.	1906	-	k
137.	id. Pethő Jánosné szül. Pákh Anna	Wf.	1910	h /1912/	-
138.	Papp Eszter	Wf.	1908	-	k
139.	Pákh Sándor	Wf.	1913	h /1918/	-
140.	Pákh Sándorné	Wf.	1913	h /1915/	-
141.	Pethő Pál	Wf.	1909	h	-
142.	Pethő Lajos	Wf.	1911	h /1921/	-
143.	Pethő Lajosné	Wf.	1911	h /1921/	-
144.	Pethő Kálmán	Wf.	1938	-	k
145.	Pethő Barna	Wf.	1938	-	k
146.	Pályi Irma	Wf.	1930	-	k
147.	Sepa Miklós	Wf.	1908	-	k
148.	Sepa Miklósné szül. Király Emma	Wf.	1910	-	k
149.	Soós János	Wf.	1904	h	-
150.	Soós Miklós	Wf.	1907	-	k
151.	Szabó Lajos	Wf.	1907	-	k
152.	Szabó J. Ferenc	Wf.	1910	h /1911/	-
153.	Szabó Pál	Wf.	1905	h /1912/	-
154.	Szabó Sándor	Wf.	1912	h /1924/	-
155.	Szalai Károly (kétszer volt kint)	Wf.	1907 előtt	h	-
156.	Szalai Károlyné	Wf.	1912	h /1913/	-

157.	Szalai Erzsébet (Szegedi Mihályné)	Wf.	1912	h /1913/	-
158.	Szegedi Péter (kétszer volt kint)	Wf.	1900	h /1912/	-
159.	Szegedi József	Wf.	1912	-	k
160.	Szegedi Lajos	Wf.	1956	-	k
161.	Szegedi Juliánna	Wf.	1905	h	-
162.	Szegedi Gábor	Wf.	1904	-	k
163.	Szabó József (Első kivándorló!)	Wf.	1894	-	k
164.	Szabó Mária	Wf.	1913	-	k
165.	Szabó János	Wf.	1904	-	k
166.	Szabó József	Wf.	1907	-	k
167.	Szabó Ilona	Wf.	1913	-	k
168.	Komlóssy Irén	Wf.	1913	-	k
169.	Szabó Imre	Wf.	1898	-	k
170.	Szabó Imréné	Wf.	1904	-	k
171.	Szabó Imre	Wf.	1904	-	k
172.	Szabó János	Wf.	1904	-	k
173.	Szombathi Gusztáv	Wf.	1913	-	k
174.	Szombathi Gusztávné	Wf.	1913	-	k
175.	ifj. Szombathi Gusztáv	Wf.	1913	-	k
176.	Szombathi Irén	Wf.	1913	-	k
177.	Szombathi Mária	Wf.	1913	-	k
178.	Szenáki Anna (r.kath.)	Wf.	1910	-	k
179.	Tóth Miklós	Wf.	1900	-	k
180.	Tóth Miklósné	Wf.	1902	-	k
181.	Tóth Anna	Wf.	1902	-	k
182.	Tarapcsák Erzsébet (később Kozma Ferencné)	Wf.	1913	-	k
183.	Tóth Borbála	Wf.	1912	-	k
184.	Tóth Mihály	Wf.	1904	h /1909/	-
185.	Tóth Ferenc	Wf.	1907 előtt	h	-
186.	Tóth Katalin (Pacári Jánosné)	Wf.	1913	-	k
187.	Tóth Eleonóra (Csontos Jánosné)	Wf.	1912	-	k
188.	Tóth István	Wf.	1905	h	-
189.	id. Tamási János	Wf.	1906	h /1920/	-

190.	Tamási Jánosné szül. Kiss Zsuzsa	Wf.	1907	h /1910/	-
191.	ifj. Tamási János	Wf.	1928	-	k
192.	Tamási Lajos	Wf.	1908	h /1909/	-
193.	Tisza Juliánna (később Szabó Jánosné)	Wf.	1912	-	k
194.	Váraljai Jánosné szül. Király Veronika, kint ment férjhez, utána hazajött, gyermekeivel ismét kiment	Wf.	1907, 1925	-	k
195.	Váraljai János	Wf.	1925	-	k
196.	Váraljai Ilona	Wf.	1925	-	k
197.	Váraljai József	Wf.	1925	-	k
198.	Varró Zsuzsánna	Wf.	1907	-	k

1894 és 1964 között kivándorolt összesen 198 fő. Ebből másvallású 4 fő. Hazatért 85, kint maradt 113 fő. Református veszteség: 110 fő.

1894 és 1919 között kivándorolt: 171 fő. Hazatért 81, kint maradt 90 fő. (Az I. világháború befejezését követő néhány évet is figyelembe vettük a hazatérteknél!)

1919 és 1964 között 27 fő vándorolt ki, közülük csak négyen tértek haza. A tömeges kivándorlás 1894-1919-ig volt. A kivándorlási grafikon görbéje az 1907-es évek tájékán emelkedik a legmagasabbra.

Első kivándorlók: Szabó József, Deme János, Fekete Károly. A vándorbotot 1894-ben vették kezükbe.

1.9. Kegyességi élet

Lelkipásztori naplók híján, gyülekezetünk kegyességi életét szórványos adatok alapján rajzolhatjuk meg. Gyülekezetünk a **református kegyességi** típushoz tartozik. Nincs helye benne a **rajongásnak**, a szektásodásra való hajlamnak. Korszakunkban egyetlen szektáskodó atyafiról sem tudunk. Az **1907. évi febr. 10-i presbitériumi jkv.** megemlíti, hogy vándorcsoportok járnak vidékünkön, kiknek célja: „egyházunk híveit a velük született anyahitvallástól, a szeretett református egyházunktól eltántorítani”. Egy Fodor István nevű baptista hittérítő gyülekezetünkben is járt. A presbitérium minden egyháztag szoros kötelességévé teszi abban buzgólkodni, „hogy az idegen hittérítők munkái egyházunk talaján gyökeret ne verhessenek”. (Prot. II. 351.)

A **közömbösség** sem kísérti meg ezt a kegyességet. Elidegenedésről, áttérésről egyetlen esetben sem olvasunk. A gyülekezet egészét a teokratikus [Isten-központú] szemlélet hatja át, ennek táplálója, s éltető forrása a református anyaszentegyház. A gyülekezeti tagok – kevés kivételtől eltekintve – egyházas érzésűek és gondolkodásúak.

A típuson belül a **konzervatív** vonások tükröződnek a gyülekezet lelki arcán. Híveink ragaszkodnak a régi hit-igazságokhoz és a megszokott formákhoz, de erősen idegenkednek az új szokásoktól. Gyökeres átállásra vagy éppen változásra, nehezen szánják rá magukat.

- a. **Az igehirdetés** központi üzenete: az Istenbe és a gondviselésbe vetett hit. Hiányzik belőle Jézus Krisztus váltságának mélyebb ismerete. Erőteljesen hangsúlyos benne – az erkölcsi élet szabályozója - a tízparancsolat. Feladata: a közerkölcs védelme és a közjó szolgálata. Külső formájában (páthosz, cikornyás retorika) és mondanivalóival (az értelmén túl) az érzelmre is hatni akar.

Presbitériumunk (az igéből tanítottan) éberem őrökdi a közjó védelmén. Az ellene vétőket keményen fegyelmezi. Bünteti a közösségi munkától vonakodókat és a templomi rend megbontóit. Azon van, hogy a közös erőfeszítések nyomán, az egyházban mindenek ékesen és jó renddel történjenek.

Megbélyegzi a presbitérium a közerkölcsöt durván sértő magatartást, ami a gyülekezet józan és egészséges kegyességével ellenkezik. **1905. júl. 5-i jegyzőkönyvében** követeli az iskola melletti korcsma betiltását. „Az iskolás növendékek az iskola körletében levő korcsma-udvaron és utcán részeg emberektől származó különféle illetlen, sokszor parázna és erkölcstelen szavakat hallanak és illetlen cselekedeteket látnak, mi mindkét nembeli ifjúság, de különösen a leány gyermekek nevelésére visszafejlesztő és erkölcstromboló hatással van.” (Prot. II. 273.)

- b. **A sákramentumokkal élés** hozzátartozik gyülekezetünk kegyességi gyakorlatához. Minden újszülött gyermeket megkeresztelnek. A templomba hozatal 8 napnál tovább nem halasztható el. Az úrvacsorázás évente 6-szor megismétlődő alkalmait szívesen fogadják híveink. Hagyományos bűnbánati héten – a reggeli istentisztelet mellett – az esti istentisztelet minden este. Ezek az alkalmak máig kihatóan közkedveltek. Az úrvacsorázást idősebb híveink áldozásnak hívják, amely szóban Jézus Krisztus áldozatának kidomborítása érződik.
- c. **Az egyházfegyelem** a keresztyén „házirend” érvényesítésében ismerhető fel. Az 1890-es évek elejéig a presbitériumnak fegyelmező tekintélye és hatalma van. A közmunkába állítás, közös szolgálat megtagadása, a templomi székek használati joga, házassági hűtlenség, falopás, részegeskedés fegyelmező hatáskörükbe tartozik. A hívek a fegyelmezést erkölcsi komolysággal fogadják, a rájuk rótt sanctiókat [büntetéseket] – mint jogos bírói ítéletet – magukra vállalják. A fegyelmezés és az engedelmisség a század fordulón már hiányzik. Az egyházi közgondolkodásba és az emberek öntudatába „új szelek” törtek be.
- d. **A diakónia** (szeretetszolgálat) alacsony szinten mozog. Intézményesen szervezett gyülekezeti szeretetszolgálat nincsen. Híveink és egyházunk pénztára **alkalmi segítésekből** gyakorta kiveszik részüket. Támogatást kapnak a református és evangélikus iskolák supplicáns diákjai. Megkapják filléreiket és forintjaikat a debreceni legátusok is. Az áldozatosság kisebb csatornáin eljutnak pénzek különböző jótékony egyletekhez, árvízzel és villámcsapással sújtott gyülekezetekhez, ínségbe került lelkipásztorokhoz, az I. világháború rokkantjaihoz és árváihoz.

Lelkipásztoraink szívükön hordozzák a Debreceni Kollégium Tápintézetének szükségét és a Sárospataki főiskola támogatását.

A kegyesség forrása: a **Szentírás**, amit a buzgóbb kegyesek otthonukban olvasgatnak. Az **énekeskönyv**, mint „a nép könyve” válik használatossá és ismeretessé. A mindig csörgedező kegyességi forrásnak kútfeje: a **„Keresztyén tanítások és imádságok”** c. könyv. Közkézen forog még egy **Halottaskönyv** is, amelyet halottvirrasztáskor és halottvitelkor az utcán használnak előszeretettel. A túlságba vitt halottvirrasztás (estétől reggelig) szokását ápolják, amellyel a kegyeletes érzéseknek adnak kifejezést híveink, miközben a koporsó körül dohányoznak és borral is megkínálják az éneklő gyülekezetet.

Hosszú évszázadok óta szokásban van, hogy híveink (kegyességi érzéstől indítva) halottak napjának estéjén a temetőben gyertyát égetnek. E népszokás ellen eredményesen küzdeni nem lehet.

Összegezve a kegyességről mondottakat, megállapíthatjuk, hogy a szívek mélyén – ha rejtetten is – de ott csordogált az evangélium tiszta bora. Láthatatlanul is lobogott a Lélek tiszta tüze. Megmutatkozott az áldozatosságnak és a szolgálatnak jóindulata. Munkában volt Isten országa.

1.10. Más vallásúak

Községünk lakói a reformációtól kezdve református vallásúak voltak. Otthonra találtak közöttünk csekély számban az uradalmakból és környező tanyákból beszivárgott gör. kath. és róm. kath. vallásúak is. Számuk alig éri el az 50-et, 60-at. A reformátusságra nem jelentettek veszélyt. Házasságkötés és áttérés útján enyhe beolvadási folyamatnak vagyunk tanúi.

Az 1867-1919 közötti időszakban az izraeliták jelentik a többséget a más vallásúak között. A lélekszámuk 100-on felül van. Nagy gondot fordítottak ezek a kereskedelemre, a mezőgazdasági ingatlanszerzésre. A rászorulóknak pénzt adtak kölcsön kamatra.

Gyülekezetünk tagjai a betelepedett új lakosokkal békeességben éltek. Az áttérésekről és kitérésekről adataink nincsenek. Az 1905 – 1919-ig tartó időszakban 6 reverzalist kötöttek, ebből 4-et javunkra, 2-t kárunkra.

2. A GYÜLEKEZET LELKIPÁSZTORAI

2.1. KOZMA JÓZSEF (1815 – 1878)

1841-től mint rohodi káplán már gyülekezetünkben szolgál. Rendes lelkészi minőségben az 1842-ik évtől áll a gyülekezet szolgálatában, egészen 1878-ban – 63 éves korában – bekövetkezett haláláig.

Személyéről legkorábban az 1841-ik évi febr. 14-i presbiteri jkv. tudósít, amikor is Szabó Albert és Iklódy Ignác urak megbízták Kozma József meghívásával. Nevezettek a febr. 20-i gyűlésen jelentették, hogy „T. Kozma József urat meghíván, ki is magát, minek utána egész eklézsiánk közszeretetének helyt adván, Eklézsiánk meghívását a Lelkészi Hivatalra elfogadta”. (Prot. I. 39-40.) 1842. jan. 4-én választották meg rendes lelkésszé, aki az eklézsia lakosságának „közszeretét” nemcsak megnyerte, hanem bírta is. (Prot. I. 41.)

Hosszas, 36 évig tartó szolgálati ideje alatt paróchiát bővítettek és renováltak, tanítói házat, iskolát építettek.

Munkásságát a gyülekezet határain túl is gyümölcsöztette. Az 1870. febr. 24-i gyűlés jkv-e megemlíti, hogy a presbitérium „Kozma József urat kívánja esperesi (felsőszabolcsi egyházmegye) hivatalra elválasztani”. (Prot. I. 127.) Az esperesi tisztséget Kozma József 8 évig viselte. Halálakor, 1878-ban a főgondnoki jelentés úgy jellemzi, mint „erélyes, igazságos, tapintatos, fáradhatatlan szorgalmú, szilárd jellemű esperes”-t, aki „az egyháznak nemcsak áldása, hanem valóságos büszkesége is volt”. (Prot. II. 1.) A gyülekezet nagy szomorúsággal vette tudomásul „szeretett lelkésze halálát”. (Uo.) 1878. nov. 26-án halt meg, Vitéz János lórántházi lelkész temette el nov. 28-án 63 éves korában.

Egy másik bejegyzésben is hasonlót olvasunk. Kozma József „az egyháznak kedves lelkésze, s a felsőszabolcsi egyházmegyének nagyra becsült esperese” (Ak. II. 273.), aki „bölcs, erélyes és tevékeny egyházi kormányférfiú volt”. (F. R. Prot. 301.) Halála után másfél évvel az egyházmegye kegyeletes ünnepélyen emlékezett meg róla Kisvárdán (1880. jún. 10.). Az erre meghívó körlevél szerint Kozma József „egyházmegyei életünkben, sőt azon túl is, magának halhatatlan érdemeket szerzett...” (F. R. Prot. 320.) Őrben temették el, a régi temetőben, a kántorjánosi út mellett. Sírja mellé hozzátartozói síremléket állítottak. (Pokoly Sándor nevű unokája ma, 1970-ben Montrealban [Kanada] lelkész.)

2.2. ELEK DÁNIEL (1838-1902)

Őri születésű, akit 1879. febr. 23-án Jármiből választanak át gyülekezetünkbe. Szolgálatát 1879. ápr. 6-án kezdte meg. 23 évig szolgált közöttünk. Buzgón fáradozott az egyház lelki és anyagi megerősítésén. Ittléte alatt fedték be a toronysisakot bádoggal, melléképületeket emelnek a lelkészlakás és az iskola udvarán. Megépítik a magtárt és megszervezik a Magtár Alapot, az Orgona Alapot és az általa létesített Domesticát. (Szervezési évek: 1879, 1901, 1902).

A 400 koronás Domestica Alapítvánnyal az volt a célja, hogy a szegény sorsú atyafiak közalapi kötelezettségén könnyítsen. A **Domestica Alapítólevél** kellő világosságot derít nemes gondolkodására. „Mint helybeli születésű ki a református egyház iskolájában tanultam az életre szükséges tudomány elemeit, ennek diplomában hirdetem először Istennek ígét, e község határának mindenik része gyermek s ifjúkori édes emlékek által kegyelettel töltötték el szívemet szülőtte-földem iránt, majd e kegyeletes érzéseknek tágabb tért mutatott ki az egyház, midőn engem 23 évvel ezelőtt nagynevű papja után lelkészül megválasztott. De az idő mindent megemészt, leginkább az embert, én is megöregedtem, éltem végéhez jutottam, nem akarnék hálátlan lenni egyházunk iránt, nem akarom, hogy itt eltöltött életem nyom nélkül repüljön el, mint a sík homokba tett lábnyom, és minthogy lelkészkedésem alatt szomorúan kellett tapasztalnom, hogy az apró krajcáros tartozást mily nehéz összeszedni, tehetségemhez képest, 400, azaz négyszáz korona alapítványt teszek, hogy ennek kamatából fizessék az egyház tagjai által fizetni kötelezett domesticát. S minthogy az ilyen emberi alkotás könnyen elkallódhatik, teszem ezt az Alapítványt a presbitérium felelőssége mellett úgy, hogy a presbitérium ugyanez összeget bárkinek kiadhatja, csak hogy a kötvénynek, mint kezes, két vagyonos presbiter mindenkor aláírjon, s a kamat minden nov. 1-én a főgondnok úr kezeihez lefizetessék, ki azt a lelkéssel egyetértőleg azonnal küldje az egyházmegyei pénztárba és számadáskor nyugtával igazolja az elküldést.” (Prot. II. 221.)

Idősebb testvéreink tisztelettel és megbecsüléssel említik Elek Dániel nevét. Hálásan gondolnak hitépítő munkájára. A szeretett lelkipásztor 1902. ápr. 8-án halt meg, 67 éves korában. Holtteste a régi temetőben nyugszik.

2.3. VAS JÁNOS (? – 1953)

Teológus korában a sárospataki Főiskola szeniora [a diákok választott vezetője] volt. Segédlelkész volt Órben (1899. júl. – 1900. jún.) és Gyűrében. Rendes lelkészként Balsáról hozatott vissza Órbe. **1902. dec. 7-i beköszöntő nyilatkozatában** kijelenti, hogy „szeretettel jött egyházunk kebelébe. Kéri azt magára nézve a jövőre is fenntartani teljes mértékben. Ígéri, hogy lelkészi hivatalában ernyetlen erővel fog munkálkodni ezen egyház felvirágzásán. Kéri a presbitériumot is, hogy minden mellékérdeket félretéve, szemük előtt csupán az egyház felvirágzásának érdeke lebegjen, s vállat vállhoz vetve közös erővel igyekezzenek ezt a virágzás fokára emelni”. (Prot. II. 252-253.)

A 10 éves jubileum alkalmából a presbitérium összefoglaló értékelést ad lelkipásztor munkájáról. „Presbitérium hálás köszönetet mond Vas János szeretett lelkészének, ki ugyanis már 10 éve egyházunknak lelkes és buzgó vezére. S ezen idő alatt egyházunknak csak folytonosan javára törekedett lenni. Hogy javára volt meglátszik különösen az egyházi számadásokból, amikor ugyanis az egyszerű különféle alapokkal meg nem terhelt számadás helyett egy egész terjedelmes s a következő alapokkal, - mint iskolai alap, földbevételi alap, egyházfenntartási alap stb. - kibővített számadást kell a presbitériumnak átvizsgálni, melyből kitűnik, hogy egyházunk most már 10-15 ezer koronával számol el évenként. Továbbá, régi iskolánk, mely korábban csak egy szűk szobácska volt, most a törvény kívánalmainak megfelelőleg van átalakítva.”

„Azután Isten segítségével odavitte a dolgot, hogy felépíthettük II. iskolánkat, amely tisztán az egyháztagok külön megterhelhetése nélkül történt. Vagy ott van a községi hitelszövetkezetünk, mely tisztán szeretett lelkészünk fáradozásának eredménye. Ki tehát méltán megérdemli, hogy egyházunk a legnagyobb elismerését és köszönetét fejezze ki sokoldalú munkásságáért.” (Prot. III. 235.)

Tíz évi lelkészi szolgálat eredménye: az egyház javáért munkálkodás, alapok létesítése, orgona-és iskolaépítés, hitelszövetkezet szervezése, a számadások lelkiismeretes, pontos vezetése. A lelki munkáról nem esik szó. Jó igehirdető hírében állott. Gyülekezetünkben 42 évig szolgált lelképásztori minőségben. Szolgálatát két világháború nehezítette. A háborús években karitatív munkát végez, a hitvédelem teendőit folyton szem előtt tartja. 1953-ban halt meg Debrecenben.

2.4. Segédlelkészek

Korszakunkban segédlelkészek voltak:

Bíró Miklós 1863,

Szabó Miklós 1864,

Farkas Gyula 1870,

Nagyváthy Ferenc 1871-1875,

Nagymáté Albert 1875-1876,

Andrássy Kálmán 1876-1879,

Vas János 1899-1900,

Keresztúry Sándor 1900,

Pónus Lajos 1902,

Farkas István 1902.

2.5. Lelkészválasztás

Kozma József és Elek Dániel lelképásztorokat teljes egyhangúsággal választották meg (1843, 1879). Vas János megválasztása után (1902. ápr. 27.) háromnegyedévi huzavona alakult ki. Feltehetően Komoróczy Lajos főgondnok és köre a meghívási („választási”) eljárás szabálytalansága miatt az esperesi hivatalhoz fellebbezést adott be. Mi volt a szabálytalanság? Az, hogy a presbitérium 1902. ápr. 27-i gyűlésén egy bizottságot küldött ki annak megtudakolására, hogy hányan óhajtják Vas János lelképásztoruknak. A közvéleménykutatásról a bizottság 1902. május 8-án azt a jelentést teszi a presbitériumnak, hogy a választók több mint 2/3-a, összesen 94 választásra jogosult Vas János megválasztását óhajtja. A meghívási, ill. „választási” eljárás így valóban szabálytalan volt. A fellebbezés

alapján a felsőszabolcsi esperes a „választási eljárást” megsemmisíti, s a presbitériumot új eljárásra utasítja. A presbitérium 1 szótöbbséggel, 7:6 arányban Vas Jánost hívja meg.

Ezt a határozatot Komoróczy József egyháztag fellebbezte meg. A fellebbezést a presbitérium letárgyalta és egyházmegyei kivizsgálást kér. Az 1902. okt. 26-i gyűlés jegyzőkönyve arról tudósít, „hogyan lelkészválasztásból felmerült panasz kivizsgálására egyházmegyei vizsgáló bíróság” száll ki a gyülekezetbe. (Prot. II. 248.) A vitás problémák végül is – közös jóakarattal – rendeződnek, az esperes a concessát [engedélyt] megadja és Vas János lelkészt 1902. dec. 7-én tisztébe iktatják. (Prot. II. 226, 252.)

2.6. A lelkipásztorok szellemi helyzete

A korszak 3 lelkipásztora nem végzett tudományos munkásságot. Nincsenek adataink szakmai önképzésükről. Mindhárman „jó hírben” állottak a gyülekezet előtt. Szellemi helyzetükre vizsgálati és összehasonlítási alap nincs. Kozma József az egyházmegye egyik legjobb lelkipásztora lehetett, ha őt a többi lelkészek, mint egy kis gyülekezet lelkészét, esperesi tisztségbe emelték. Elek Dánielt a ma élő idős nemzedék pontos, rendszerető, szigorú lelkipásztornak említi. Vas Jánosról mint kegyes lélekről emlékeznek meg híveink, aki a könyvek társaságában érezte jól magát. Gyöngédsége, szelídsége közismert volt. A gazdálkodást helyette erélyes felesége vezette, a presbitériumban pedig az „erősakarátú” presbitereknek engedett, akik az áldozatosság gyakorlása helyett saját érdeküket védték.

2.7. A lelkipásztorok anyagi állapota

A lelkipásztorok fizetése: szántóföld, gabonajárandóság (decima vagy keresztes, vékás „élet”), ölfá pénz, stóla, természetben lakás és kert.

Az 1870-es években a fizetés: 38 kat. hold föld, 30 köböl gabona, 6 öl fa, stóla, lakás konyhakerttel. Pénzben átszámítva: 310 forint (gabona á 5 forint, szántóföld haszna á 3 forint, ölfá á 5 forint, stóla 10 forint). (F. R. Prot. 382.)

Az 1898-ik évben a fizetés: 41 kat. hold föld, 50 köböl gabona, 6 öl fa, pénzfizetés cselédektől, özvegyektől, stóla, lakás konyhakerttel. Pénzben átszámítva: 526 korona, amiből lejön 56 korona adó. Így összesen 470 korona. (Értékelés: föld hasznobéri jövedelme: 220 korona, 50 köböl gabona ára: 250 korona, 6 öl fa ára: 42 korona, özvegyek, cselédek pénze: 8 korona, stóla: 6 korona). **A 470 koronát az állam 600 forint-ra egészíti ki.** (A lelkész 130 korona államsegélyt kap.) (Prot. II. 181.)

Az 1912. évi fizetés: 41 kat. hold és 651 négyszögöl szántó, 119 hl és 36 l rozs, 6 öl fa, 94,06 korona pénz. Államsegély: 718 korona 37 fillér, lakás konyhakerttel, stóla. (Prot. III. 160.)

- a. **A javadalmi föld** művelése házilag történt. Lelkipásztoraink gazdálkodtak. Jövedelmüket erősen befolyásolta rátermettségük, ügyességük. Lehetséges, hogy hasznobérbe is kiadták a földet időnként. Elek Dánielnek családi öröksége is volt. Kozma József saját házzal rendelkezett. Vas Jánosné gazdálkodott férje helyett. Adta az utasítást a kocsisoknak, járta a határt, ellenőrizte a tagon folyó munkát. A szegények – fősvénysége miatt – nem kedvelték.

- b. **A gabonajárandóság** több néven szerepel: decima, keresztes és vékás „élet”. Kivetése klasszis alapon történt. Vagyoni állapot szerint a híveket 5 osztályba sorolták. 1868-ban „a közönséges gyűlés által meghatározott időben a reá hártott mennyiséget beszolgáltatni” mindenki köteles. Iklódy Ignác pl. 4 és ½ keresztet, Bartha Miklós és özv. Éva Károlyné 3-3 keresztet, amit az ő esetükben a presbitérium vékás fizetésre változtatni rendel (9, ill. 6 véka). (Prot. I. 110.)
- c. **Ölfa pénz** a lelkipásztor fűtési fedezete, természetben, ill. pénzben. Kivetéses alapon (5 klasszis) teljesítik a hívek. **1870-ben:**

az 1-ső klasszisbeli papbér fizetők	1 forint 50 krajcárt
a 2-ik „ „ „	1 „ 40 „
a 3-ik „ „ „	1 „ 30 „
a 4-ik „ „ „	75 „
az 5-ik „ „ „	35 „

fizetnek. A lelkipásztort 6 öl fa ára, a tanítót 3 öl fa ára illette, ami azon felül megmarad, az egyházé. (Prot. I. 137)

- d. **Stólát** az egyházkerületi előírás szerint fizetnek a hívek.
- e. **Lakás** és konyhakert értékelése 1909-től mutatható ki.

Az új adózási rendszer bevezetésével (1908) az érvényben levő **díjlevél** változatlan érvényben marad. „A behivatalnokok terménybeli fizetésük természetben leendő kiszolgáltatását ezután is igényelhetik, úgy amiként egyházunkban a failletmény kiszolgáltatásával eddig is történt.” (Prot. III. 109.)

- f. **Sok panasz** hangzik el a hívek ellen, hogy tartozásukat nem teljesítik. Ölfa pénz és decima tartozások napirenden vannak. **1868-ban** „a lelkész által panasz emeltetett az iránt, hogy a vékás étellel tartozók tartozásukat több évről nem fizetvén, kéri azt a hátrányban levő ölfa pénzzel együtt az illetőkön bevéteni”. (Prot. I. 108-109.)

Az 1876. júl. 16-i presbiteri gyűlés jegyzőkönyve „csapásról” tesz említést, emiatt arra az évre a lelkészi és tanítói fizetés módosul. „A kereszttel fizetők fizessenek ezen éven át 1 keresztet, 1 véka gabonát, a véka fizetőktől szintén 2 véka helyett 1 vékával megelégszik (a lelkész), a tanító pedig $\frac{3}{4}$ rész gabonával, melyet minden gazda nagy köszönettel tartozik Szt. Mihály napjáig vagy pénzzel vagy tiszta gabonával befizetni, mely csak ezen nem csapásos éven által vétetett tekintetbe és más éveken marad a régi fizetés.” (Prot. I. 167.) A könnyítés ellenére év végén tartozás áll fenn az „életneműek és a fapénz” dolgában. Elhangzik a szigorú felhívás: a tartozók tegyenek eleget, „különben a polgári hatóságnak fognak átadatni” (Prot. I. 168.), ami időről időre meg is történik. **Az 1883. jún. 17-i határozat rendet** próbál teremteni. „A behivatalnokok fizetése legnagyobb része keresztes ételből áll, melyet ezután is, mint eddig, az aratás történte után, hordás előtt a fizetéslevél szerint a presbitérium maga szokott kivetni az egyháztagnokra birtok aránylag, s azt ugyanazon gyűlésben meghatározott nap déli 12 órájáig behordatni, - a szegényebbek által fizetni szokott vékás élet, mint szintén az egyház által beszolgáltatandó kemény 9 öl tűzifa

beszolgáltatására (lelkészé 6, tanítóé 3) nov. 30. napjáig való időt tűzi ki, melyen túl politikai hatóság közbejöttével is be fogja a kintlevő fizetést szolgáltatni, mely határozatról a Nt. esperesi hivatal értesítendő.” (Prot. II. 61.)

A hátrálék behajtására igénybe veszik a helybeli főbíró (Prot. II. 75.), és foglalást helyeznek kilátásba. (Prot. II. 97.)

Néha **csalás** történik decima behordásakor. (1890-ben, Prot. II. 109.) 1891-ben a közgyűlés megállapítja, „hogy ha valaki sérelmesnek találná magára az osztályozást, azonnal, ha jogos, orvosoltassék”. (Prot. II. 114.)

Az 1899-ik évben a belhivatalnokoknak járó szemes élet befizetése „sok bosszúságot szül” a nép között. (Prot. II. 186.) A hátrálékok beszédese végsőleg polgári végrehajtás útján történik. (Prot. II. 220.) **Az 1902-ik évben** – az általános szegénység miatt – hangot kap az egyházi adó törlése, leszállítása. „A mostani adórendszert (a presbitérium) maga is igazságtalannak tartja.” Arányosabb egyházi adókulcs megállapítását hangoztatja. Arról van szó, hogy a vékás fizetés felére szállíttassék, az ölfá fizetés megszűnjék. (Prot. II. 221-222, 229.)

A decimát 1903-tól párbér néven említik (Prot. II. 276.), aminek szedése korszakunk végéig gyakorlatban marad.

2.8. A lelkipásztorok társadalmi szolgálata

A gyülekezetek lelkipásztorainak társadalmi szolgálatára nagy befolyással volt – az általános korszellem hatására – az a teológiai gondolkodás, amely az egyháztól közhasznú szolgálatot követelt.

Nemes Benjámín felsőszabolcsi esperes (nyirbogáti lp.) **1879-ik évi beköszöntő programjában** azt tartja „legnemesebb ambíciójának [törekvésének], hogy minél több jót tegyen s magát az egyházmegye közügyeinek áldozatul hozza”. (F. R. Prot. 307.)

Az esperesi program – részletekbe menően – meghatározza a lelkipásztor egyházi és társadalmi szolgálatát. A lelkipásztorok „az egyház mindennemű ügyei, főleg az iskolák s az egyház vagyona hű kezelése felett gondosan őrködjenek. S minthogy az egyháztalok pusztulása s a szegénység ijesztő mérvben terjedése miatt az egyházak jövőjéről is kell gondoskodnunk, főleg ott, hol még takarékmagtár vagy takaréktőke nincs, - az aratás utáni kedvező időt a magtár alapításra legyenek szívesek felhasználni, hogy ebből idővel vagy a belhivatalnokok fizetésének alapja vagy legalább az egyháztalok pusztulása, szegényedése folytán támadt fizetési hiányok fedeztessenek.” Az esperes megköveteli házi és építkezési pénztár, természetvény magtár és tőke pénz vezetését, hátrálékok kimutatását. (F. R. Prot. 307.)

Lukács Ödön esperes 1881-ben az **iskolai népoktatást** tekinti a legfőbb társadalmi szolgálatnak: „Haszontalan törekvés, ha én teljes odaadással igyekszem egymagam is nevelésügyünk felvirágoztatására, ha az egyes egyházközségek előljáróit hasonló érdeklődés és lelkes buzgalom nem lelkesíti, igyekezzünk mindnyájan méltókká lenni a buzgó elődökhöz, kik a nehéz időkben is képesek voltak a nevelés ügyét fejleszteni, sőt virágzó állapotra emelni.” (F. R. Prot. 342.)

Elek Dániel a **magtárépítésben** jeleskedik. Az egyelőre az egyház gabonája tárolására szolgál. A magtárgondnokság bevezetésével az egyház a népnek gabonát kölcsönöz. (Prot. II. 11. és 75.) Például 1883-ban:

1. osztálybeliek a magtárból 3 köblöt, 2. osztálybeliek 2 köblöt, 3. osztálybeliek 6 vékát, 4. osztálybeliek 2 vékát kapnak kiosztásra. (Prot. II. 59.)

Egy korábbi gyakorlat az volt (1874-ben), hogy 2 vékát 1 véka kamatra adtak ki. (Prot. I. 160.)

Vas János nevéhez fűződik az **őri Hitelszövetkezet** megszervezése (Prot. III. 235.) az 1912 előtti években. Az I. világháború után szervezett egy helyi Népbankot is, amely a rászorulóknak kölcsönt ad kamatra.

Lelkipásztoraink gazdálkodással is foglalkoztak. Elek Dániel – a javadalmi földön kívül – szerény magánvagyonnal is rendelkezett. Vas János lelkészkedése alatt 25 katasztrális hold földet szerzett.

3. A PRESBITÉRIUM

3.1. A presbitérium összetétele, gondnokai

Összetétele: Az 1867. évben az őri ref. egyház presbitériumát a lelkipásztoron kívül 1 főgondnok, 1 algondnok, 18 presbiter és 1 egyházfi alkotja. (Prot. I. 94.)

Főgondok

A főgondnok az intézkedésekkel bízott meg. A munkálatok kivitelezésénél, az anyagvásárlásnál, a fegyelmzésnél és a kivetett összeg behajtásánál – sokszor – teljhatalmat ruház rá a presbitérium. Szükség esetén pénzbehajtásnál – saját felperessége alatt – még a szolgabíró segítségét is igénybe veheti. (Prot. I. 103, 104, 105.) Őt terheli a gondnoki számadás elkészítése, beterjesztése (év végén a presbitériumban, újévkor a közgyűlés elé). A hátrálékok behajtásánál azt a szigorítást kapja: intézkedését függessze fel „az olyan tartozók iránt, akik tartozásaikat a teljes szegénység miatt nem teljesíthetik”. (Prot. I. 114.) A főgondnokok sok jó szolgálatot tettek az egyháznak, - nem tudunk arról, hogy visszaéltek volna megbízatásukkal.

Főgondnokok névsora:

Kölcsey László 1867-1870,

Nyíri László 1870-71,

Komoróczy Károly 1871-1873,

Kölcsey László 1873-1874,

Komoróczy István 1874-1878,

Kölcsey László 1878-1882,

Komoróczy Sándor 1882-1883,

Szabó István 1883 (és időközben ismét Komoróczy Sándor),

Czövek Zsigmond 1884-1885,

Kálmándi Károly 1886-1893,

Komoróczy Lajos 1893-1912.

Komoróczy József 1912-től.

Leghosszabb ideig Komoróczy Lajos volt főgondnok, méltatása: Prot. II. 261.

A főgondnokot három évenként választották.

Algondnok, gondnok

Az egyház adminisztrációs ügyeiben segédkezett, főként a közösségi szolgálatok szervezésénél (fuvar, aratás, szántás, decima behordás, gépelés stb.). Eleinte évente választották (Pr. I. 145.), - 1883-tól három évenként. Később, 1914-től az egyházi gondnok feladata az egyház anyagi ügyeinek vezetése és gondozása. A főgondnok ily értelmű hatásköre megszűnik, hasonlóképpen az iskola- és magtárgondnoké is. (Prot. III. 269.)

Algondnokok névsora:

Lőrincz Imre 1867-1870,

Váradai János 1870,

Lőrincz Imre 1870-1872,

Nemes László 1872-1878,

Szabó István 1879-1880,

Nemes László 1880-1881,

Király Miklós 1882-1885,

Király Gábor 1886-1891,

Birtha Gábor 1892-1894,

Szabó Lajos 1894-1898,

Bocz József 1899-1905,

Bartha Ignác 1905-1913,

Mester József 1914-1917,

Szabó Lajos 1917-től.

Magtárgondnok, iskolagondnok is működik a későbbi években: a magtárgondnok 1879-től, az iskolagondnok 1877-től. Az előbbi a magtári termény-ügyeket kezeli, kintlevő tartozásokat és kamatait szedi be, az iskolagondnok az iskola külön pénzügyeit kezeli.

Év végén és év elején a presbitériumnak ill. a közgyűlésnek a főgondnok az egyházi, az iskolagondnok az iskolai, a magtárgondnok a magtári elszámolást köteles bemutatni. (Prot. II. 257, 260.)

Pethő Dániel és Pethő Károly presbiterek méltatásakor 1906-ban (Prot. II. 331.) szó esik arról, hogy érdemes presbiterek voltak, akik szép tisztességet szereztek buzgó szolgálataikkal.

Egyházi

Iskolaszolgai és harangozói munkakört lát el. Király István 38 évig szolgált az egyháznak. (Prot. II. 22.) Rajta kívül Czine Gábor bizonyult igen hűségesnek ebben az időszakban.

A presbitérium általános tisztújítására (a zsinati törvény értelmében) az 1883. január 1-i közgyűlésen került sor. (Prot. II. 52.) 1886-tól a presbitérium egynegyedét három évenként sorsolás útján választják. (Prot. II. 81.)

3.2. A presbitérium tevékenysége

A presbitérium munkája jogi, anyagi, fegyelmi, iskolai, hitvédelmi és emberbaráti ügyekre vonatkozik.

Jogi ügyek: szavaz magasabb egyházi tisztségekre, valamint lelkipásztor és tanító meghívása ügyében. Foglalkozik szervezeti kérdésekkel. Döntően beleszól templomi székvitákba. (Az évek során számos székvita merült fel. Ezekre nézve érvényes bírói határozatot hoz.) Hatáskörébe tartozik (1880-ban) a szülésznő felesketése, melyhez a jegyzőkönyv az esküszöveget is leközi. (Prot. II. 23.)

Anyagi problémák: a legtöbbet ezzel foglalkozik a presbitérium. Ide tartoznak: az egyházi föld művelése és műveltetése, decima behordás, építkezés, tatarozás, anyagszállítás, ölfapénz behajtás, székpenz, regale beszédese stb. A főgondnok és a gondnok az ügyek intézésére megbízást, felhatalmazást kapnak. A gazdasági természetű problémák minden gyűlésen előjönnek. Úgy tűnik, mintha ebben a korban a presbitérium kizárólag az egyház anyagi dolgainak „ügyintézője” volna, amelyet a lelki vonatkozású ügyek alig-alig érdekelnek.

Iskolai kérdések: tanítók alkalmazása és fizetése, tanítói lakás, iskolaépítés, kántortanító fizetése, II. sz. tanítói állás szervezése, iskolaszék, iskolagondnok választása, tanköteles gyermekek beiskolázása, az írástudatlanság elleni küzdelem, szegény gyermekek tandíjmentessége.

Gyermekvédelem: e tárgykörben a presbitérium támogatja a Szabolcs vármegyei közgyűlés és az egyházmegyei közgyűlés határozatait. Gondot fordít rá, „igyekszik a szülőket is oktatni és buzdítani gyermekeik helyes gondozására”. (1916. szept. 10., Prot. IV. 51.)

Hitvédelem: A presbitérium küzdelmet folytat a vasárnap megszenteléséért. (Prot. II. 67, 174.) Erre nézve 1881-ben a felsőszabolcsi egyházmegye esperesének tanítása alapján jár el, aki az ünnepnap megtartásáért tevékenykedő önkéntes társulatok alapítására hívja fel a gyülekezetek figyelmét, és az állami törvények betartását szorgalmazza. (F. R. Prot. 341.)

1897-ben megbotránkozással tapasztalja a presbitérium, „hogy a nyugalomra és szent elmélkedésre rendelt vasárnapot a munka napjaihoz foglalják le sokan, ezáltal másokat is botránkoztatnak, minthogy a törvény világosan rendeli, hogy vasárnap minden szükségtelen munkától óvakodni kell...” Annálfogva „senki vasárnap két templom utánig ne merészeljen munkálkodni, aki jelen kihirdetéstől sem riasztódik el a munkától, azt egyszerűen mint törvényrontót a presbitérium jelentse be az illető hivatalnál”. (Prot. II. 174.)

Hallatja szavát a presbitérium az **erkölcsvédelem** érdekében. Korcsma-üzlet van az iskola közvetlen szomszédságában. Tiltassék be. „Az iskolás növendékek az iskola körzetében levő korcsma-udvaron és utcán részeg emberektől származó különféle illetlen, sokszor parázna és erköcstelen szavakat hallanak és illetlen cselekményeket látnak, mi a mindkét nembeli ifjúság, de különösen a leány gyermekek nevelésére visszafejlesztő és erköcsmorboló hatással van.” – Goldstein Áron a korcsmát nem szünteti meg. (Pr. II. 277.)

Egyházi bálók: 1891-ben a főgondnok felhívatik, hogy a bálra alkalmas helyiségről és zenészről azonnal gondoskodják. Sűrűn foglalkozik a presbitérium báli ügyekkel a későbbiekben is. (Prot. III. 285.) Táncmulatság tartassék télen-nyáron. „Egyháztanács oly kikötéssel engedélyezi a táncmulatságot, hogy ne csak télen, hanem nyáron is – amikor az iskolát nem rongálják – az egyház javára rendezzék a táncmulatságot, hogy így némileg kárpótolva legyen az egyház az iskolai bútorok rongálásáért.” Máskor harmóniumvásárlásra, 1903-tól pedig orgonaalapra rendeznek bált. (Prot. II. 268.)

A presbitérium feladata a **vallásos buzgóság emelése** is. Az 1903. december 20-i esperesi körlevél értelmében: „a jézusi szeretet terjesztése, az erkölcsi élet tisztasága érdekében mindent kövessen el [a presbitérium]. Sürgessék az egyházi elöljárók a templomba járást, alakítsanak, ahol csak lehet, nő- és ifjúsági együletet, énekkart, olvasóköroket, szövetkezeteket, és így megmentsek az erkölcsi és anyagi romlástól ama boldogtalan híveket, akiknek vannak szemek, de nem látnak, vannak fülek, de nem hallanak.” (Prot. II. 289.)

A mentőeszközt a felsőszabolcsi egyházmegye gondnoka 1882-ben még szervezeti rendezésben látja: „egyházaink anyagilag és szellemileg enyészetnek indultak s ennek megakadályozása végett csak egy mentőeszközt találok, egyházmegyénknek két egyházmegyére való felosztását.” (F. R. Prot. 348.)

Hazafias eszmék ápolása: esperesi körlevél hatására 1904-ben a presbitérium határozatot hoz március 15. méltó megünneplésére templomi istentisztelet keretében. (Prot. II. 296.) „Minden hazafias küzdelem alapján a lelkek mélyében egyszersmind vallásos küzdelem is.” – jelenti ki báró Bánffy Dezső, a zsinat világi elnöke 1906-ban, a Bocskai István fejedelem halálának 300. évfordulóján rendezett emlékünnepen.

Baptista hittérítők elleni küzdelem: 1907-ben megjelent a gyülekezetben Fodor István baptista hittérítő. A presbitérium a „vándorapostolok” működését minden erővel megghiúsítani igyekszik, hogy egyházunk „sértetlenségét” megvédje. (Prot. II. 351.)

A **vegyes házasságok** ügyében a presbitérium 1911-ben megtárgyalja a vonatkozó szabályrendeletet. (Prot. III. 124.)

A reformáció 400 éves megünneplése szép emlékezéssel történik meg. Megünneplését, méltatását - Erdős József teológiai professzor tanulmányának jegyzőkönyvi megörökítésével – írásba foglalják. (1917. okt. 28., Prot. IV. 92-102.)

4. A GYŰLEKEZET KULTUSZA

A gyülekezet kultuszában, vallásosságában a **Szentírás** magyarázata sokak reményteljes vigasztalására szolgál. A hirdetett igénél jobban hat az **olvasott ige**. Eleinknek tisztesség adassék, hogy az Íráshoz és hitvallásainkhoz a lelki apály legszárazabb korszakában is szív szerint ragaszkodtak. Közvetlenül merítették belőle erőt, hitközelségben találkoztak az ige hallásakor az Úrral. Munkálkodott bennük is Isten Szentlelke.

Amikor a „hitélet fejlesztése” és „a munkás szeretetre buzdítás” nyer hangsúlyt, e mögött az a gondolat húzódik meg, hogy a hit munkálása emberi erőfeszítés eredménye, s a hívő feladata közhasznú tevékenység. A Szentlélek nagy áradása és zúgása szükséges ahhoz, hogy a **kegyelemből hit által** tanítás új erővel nyerje vissza szószékeinken jogosultságát.

Gyülekezetünk kultuszában az **énekeskönyv** nagyon szeretett és megbecsült. Korszakunkban kedvelt a diktálás utáni éneklés, így az írni-olvasni nem tudók is magasztalhatják az Istent. Az iskolázott ősök viszont a gyülekezetben használatos énekeket kívülről tudják. Az ének szövege számukra: imádság, hitvallás és alkalmazott igehirdetés egyszerre. Korszakunk nemzedékei két énekeskönyvet ismernek meg, a zsoltárversek maradandó nyomokat hagynak bennük. Híveink kegyességi életének gerjesztője, formálója és ébren tartója volt, amely a Biblia igéjénél is maradandóbb nyomot hagyott lelkükben.

Szikszay György „Keresztyéni tanítások és imádságok” című könyve is máig érezhető hatással van a gyülekezet tagjaira. Sokak kedvelt olvasmánya. Imádkozni tanított, bőséges lelki táplálékkal szolgált.

A kultusz ideje

Hétköznap reggel, vasárnap kétszer van istentisztelet. Korszakunkban – egy 1867-es adat szerint – Pünkösöd harmadnapját is megünnepli a nép, „amit munka nélkül szokott eltölteni”. (Prot. I. 102.) Minden bizonnyal vonatkozik ez Karácsony és Húsvét harmadnapjára is. Az iskolás gyermekek a tanító vezetésével minden reggel mennek a templomba, ahol az éneklést gyakorolják és segítik. Vallásos nevelésük az iskolában folyik a kántortanító révén. A konfirmációi felkészítést (kátétanítást) a lelkész végzi.

A kultusz helye

Az istentiszteletet a templomban tartják, amely a falutelepülés központi helyén helyezkedik el nyugat-keleti irányban. Alapmérete 20x10 méter. Északi oldalán nincs ablaka. Késői barokk stílusban épült 1802-ben*, amelyhez a torony másfél évtized múlva állíttatott. A toronysisak külseje művészi kivitelű, amelynek oldalán 8 kiemelkedő gömbtest látható, a hegyén a zászlóval ékesített nagyobb gömb.

A templom belseje a gyülekezet létszámához méretezett: 400-500 lélek fér el benne. Külön található a nők, külön a férfiak padja. A régi karzaton férfiak-legényemberek ülnek, az új karzat (1910 óta) a gyermekeknek biztosít helyet. A szószék téglából épült, a templom déli oldalán ajtó és ablak között található. Alatta van a Mózes-szék. Az úrasztala kör alakú asztal,

a templomtér közepében helyezkedik el. Az új karzaton - 1910 óta - szép kivitelű orgona található.

**Megjegyzés: Az 1979-80. évi teljes külső-belső renoválás során derült ki, hogy a jelenlegi templom északi falának egy része a hozzá tartozó támpillérrel együtt a XIII. századból való.*

Fedeles székek

A Komoróczy-család tagjai számára az úrasztala mögött 2 fedeles szék található. Külön fedeles székben ül a papné, tanítóné.

Helyi szokásnak tekinthető a **székhasználati jog**. A presbitérium már 1809-ben megállapította családonként az ülésrendet („székosztályzatok”), amit 1842 májusában újból szabályozott, erről listát is készített. Ennek kihatása – jó és rossz értelemben – egyfajta szokásjog kialakulásában, az ún. családi székek emlegetésében korszakunkban nyomon követhető. A családok, leszármazottak, egyenes- és oldalági rokonok ragaszkodnak az ülésrendhez. A családtagok szaporodásával a székhasználatban súrlódások támadnak. A családtagok számához képest egy-egy padban kevés a férőhely. Egyesek – sógorsági, rokonsági alapon – szívesebben ülnek az első és a második padba, mint a 4-5. padba. Mások nem szívesen tűrik, hogy a „friss” rokonok („újonnan odajárók”) az első padokba – melléjük – üljenek. Adataink szerint a súrlódások keserves székvitákat váltanak ki és tettelegességig is fajulnak

A székjoggal függ össze a **székpénz**. A székkal rendelkező családok székpénzt fizetnek. 1867. márc. 3-án a székpénz lajstromos beszedését határozza el a presbitérium (Prot. I. 95, 98.). Némelyek 3 éve hátralékban vannak vele. Behajtására községi előjáróságot kell igénybe venni (Prot. I. 132, 133). A székpénz az egyházi adó egyik neme volt. Nem szívesen fizetik, hamarosan megszűnik. 1867-ben – a paróchia építés évében: 198 frt, 1868-ban 43 frt, 1870-ben 15 frt, 1877-ben 19 frt gyűlt be székpénzből az egyház pénztárába, **ettől kezdve** kivész a gyakorlatból.

A kívülről betelepedett lakosok nem rendelkeznek családi székekkel, - kérdéses számukra, hol a helyük a templomban. Éppen azok számára, akiket társadalmi helyzetük szorongatóan fojtogatott. Ezek az atyafiak valami olyasmi választ adtak a kérdésre, amit a Budapestre felözönlött református munkásság, - amely kellő gondoskodás híján gyülekezet és templom nélkül tudta magát.

5. IGEHIRDETÉS – VASÁRNAP MEGSZENTELÉSE

Századunk elején lelkes hangú esperesi körlevelek buzdítják évről évre a lelkészeket, tanítókat és presbitereket a hitélet fejlesztésére, és sürgető feladat a vallásos buzgóság.

a. Egyrészt a gyülekezetek tagjai között **fokozódó feszültség** – a tehetősebbek és a nincstelenek közti gazdasági feszültség – válságossá teszi a kort és emberét. A szocializmus eszméi széles körben terjednek. A nép elindul Amerikába. Másrészt az egyház lelkiileg elesett állapotban van. Egy „anyagias irányú korban” a lecsúszott református földbirtokos osztály (kiknek helyébe új földbirtokosok léptek) egyházával nem törődik, a szegényebb sorsú népet viszont saját fizikai létének biztosítása szorongatja és köti le. (F. R. Prot. 348-349.)

b. Ez ínséges helyzetből, „az egyháztagok pusztulása és szegényedése folytán támadt hiányok”-ból való megmenekedést az egyház – lelki erőforrások helyett – **anyagi eszközökkel** kísérel meg. „Az egyházaknak saját jövőjük érdekében gondoskodniuk kell takarékmagtárak felállításáról” – állapítja meg 1879-ben az esperesi körlevél, - hogy ebből idővel a behivatalnokok fizetési alapja kinőjön vagy fedezetet találjon.” Egy másik esperesi körlevél 1900-ban „az egyház munkás szeretetére” buzdít, s emellett „lelkésít a hazaszeretetre s ennek oly irányban eszközözlendő ápolására, hogy a kivándorlásoknak eleje vétessék”. (1900. jan. 1., Prot. II. 197.)

Az egyház igehirdetésének vezető szempontjai a fentiek értelmében: a munkás szeretetre buzdítás, a hitélet fejlesztése, a hazaszeretetre lelkesítés. Nem kétséges, hogy gyülekezetünkben a hivatalos egyházi és teológiai tanítás szellemében folyik az ige hirdetése. A kor prédikációs irodalma adhat ebbe formai és tartalmi szempontból szemléletes betekintést.

Az igehirdetést teljes mértékben befolyásolja a **korszellem**. Lelkipásztoraink nyilatkozataiból az tűnik ki, hogy liberális–racionális és pathetikus (romantikus) szellemben hirdették az ígét. Irodalmi alkotás nem maradt fenn tőlük.

Vasárnap megszentelése

A felsőszabolcsi egyházmegye esperesének 1881-ben írt körlevele alapján: „Minden gyülekezetben helyi bizottság alakíttassék a vasárnap érdeke megóvására. E célra alakíttassanak **Vasárnap Megszentelő Társulatok**, melynek tagjaiul 40-50 kr fizetéssel az önként jelentkezők vétessenek fel, az így begyűlt díjat az egyház területi bizottsághoz kell beküldeni. E díjak a vasárnapi irodalmi művek létesítésére fordíttassanak. Míg ez megvalósul a presbytériumok a leglelkismeretesebben ügyeljenek fel arra, hogy a vasárnap ügyére vonatkozó 1868:53. tc. 19. paragrafus ellen vétőkre az 1879:40 tc. 52. paragrafusában rendelt büntetés alkalmaztassék.”

Az 1868:53. tc. 19. paragrafusa azt tartalmazza, hogy „vasárnapokon minden nyilvános és elkerülhetetlenül szükséges munka szigorúan felfüggesztendő bármely vallás felekezetnek a temploma közelében. Minden mellőzendő, ami az egyház szertartását zavarhatná, a törvény ellen vétőkre 100 frt pénzbírság szabatik”. „Az ily esetben az illető presbitériumok a járásbíróshoz folyamodjanak, ügyeljenek arra, hogy pozitív tényekkel álljanak elő, és amennyiben az lehetséges, a panasz ne a lelkész, hanem a presbitérium által tétessék.” (F. R. Prot. 341.)

6. SÁKRAMENTUMOK – ESKÜVŐ - TEMETÉS

A sákramentumok kiszolgáltatásában hitvallásaink szellemében jártak el. A keresztelésnél és úrvacsoraosztásnál nem alakultak ki helyi szokások. Ez utóbbinál a lelkész a kenyér és a bor felett is mond imát. A külön kehely gyakorlata nem volt szokásban.

Megkereszteltek legkisebb száma: 14 (1873), legnagyobb száma: 45 (1895).

Az 1867. és 1923. között született és megkeresztelt gyermekek létszámát az **1. melléklet** tartalmazza.

A sákramentumok kiszolgáltatásához szükséges **klenódiumokat** a gyülekezet tagjai példás áldozatkészséggel adományozták.

Az esküvőt korszakunkban legtöbbször csütörtökön és szombaton tartottak. Nincs helye a bűnbánati heti esküvőnek. E gyakorlattal a vasárnap szentségét óvják. Különösebb helyi népszokás nem fűződik hozzá.

Megeskettett párok legkisebb száma: 3 (1871), legmagasabb száma: 16 (1881, 1919).

Az esketések számát – 1867 és 1919 között – a **2. melléklet** mutatja be.

A temetéseknél a prédikációs és énekszós temetés gyakorlata volt szokásban. Az előbbi a lelkész, az utóbbit a tanító végezte. Az 1878-1900 közötti időben általában a tanító végezte a temetési szertartást. (A lelkész évente 4-5 esetben). 1900 elejétől 1/3 részben a lelkész, 2/3 részben a tanító szolgál a temetéseken. Változás az 1908. évben áll be: felnőtteknél a lelkész, gyermekeknél a tanító szolgál. 1933 óta a lelkész végez minden temetési szolgálatot.

Gyakori halálesetek:

1867-től 1877-ig: kelevény, csuklás, vízkór, hektika, nyavalyatörés, himlő, torokgyík, daganat, hurut, erőltetés, köhögés, vérhas, tüdőgyulladás, sorvadás, időtlenség, köszvény, nehéz betegség, sinlődés, szárazbetegség, vérfolyás, hideglelés, forróláz, szélhűdés, tályog, hagymáz, epeláz, cholera, napszúrás, váltóláz, tifusz, vízelrekedés, hasmenés, vértorlódás, tüdővész, szakadás, nehézség, orrvérfolyás, rák (először 1875-ben szerepel ez a megnevezés), gyermekszülés, agygyulladás, bélrák, végelgyengülés, tüdővész, lép daganat és vízi betegség.

1878-tól 1900-ig: hagymáz, tifusz, gyengeség, sinlés, himlő, vízi betegség, tüdőgyulladás, hektika, kelevény, tüdőlob, bélgyulladás, verekedés, torokgyík, száraz betegség, erőszakos halál, vízbe fulladás, agygyulladás, hosszas nyomor, tüdősorvadás, pokolvar, erőszakos halál, ismeretlen betegség, vízkór, ideggörcs, agyszélhűdés, hurut, lép daganat, skarlát, szívtágulás, vérhas, mocsárláz (1898-tól), görcs (fráz), gyermekszülés, hátgümősorvadás, hasmenés, végelgyengülés, időtlenség, méhrák (1892-től), májdaganat, csontszú, gyermekágyi láz, gyomorrák, görvélykór, véres agygyuta, gyermekaszály (1897-től), malária, aszkór, hastífusz.

1901-től 1930-ig: vízibetegség, tífusz, agyhártyagyulladás, tüdőgyulladás, szívszélhűdés, 1903-ban sok a halvaszületés, tüdőlob, tüdőgümőkór, elvérzés, vörheny (1906), szamarhurut, bélhurut, vele született gyengeség, gyermekági láz, tüdővész, szívbaj, tüdőlob, vese- és lépbaj, gyomorhaj. 1908-09-ben nagy a **gyermekhalandóság!**

A haláleset megnevezések az eredeti anyakönyvi bejegyzésekben pontosan így szerepelnek! Sok halott betegségének ebben az időszakban a neve **ismeretlen!** Ezek a bejegyzések a halottkémtől származnak, aki nem volt szakember, nem ismerte fel a betegségeket.

Haláleset számok: a legkisebb haláleset szám: 13 (1916-ban), a legmagasabb halálesetszám: 56 (1872-ben) és 67 (1873-ban), amikor járványos betegség pusztított.

Az 1867 és 1923 közötti halálozások részletes adatai az **1. mellékletben** találhatóak.

Hitoktatás – konfirmációi oktatás: a tankötelesek mind részesülnek hitoktatásban, kivéve a másfelekezetűeket. A hittant és egyházi éneket az iskolában a tanító oktatja. A konfirmációs oktatás a lelkész feladata.

A konfirmáltak névsora 1867-1901-ig a III. sz. anyakönyv 207 – 210. oldalán van feljegyezve, - 1903-tól a konfirmáltak anyakönyvében.

Konfirmáltak legkisebb száma: 1 (1868), legnagyobb száma: 29 (1909). /Részletek a **2. mellékletben.**/

Az állami anyakönyvezés bevezetéséig, 1895-ig **az anyakönyvvezetés** fontos teendője a lelképásztornak. Nagy fontosságú volt pl. a hadkötelesek kimutatása szempontjából. „A lelkészek a születési anyakönyveket a halálozási anyakönyvekkel nem kellőleg hasonlítják össze, ennek következtében számos elhalt egyéneket is mint életben levő hadköteleseket mutatnak ki...” Az anyakönyvvezetők felelősek „az állítási lajstromokhoz kívántató okmányokért.” Az akv. vezetés terén „országszerte tapasztalt mulasztás” áll fenn. (F. R. Prot. 282. és Püspöki körlevél 487/1872)

Minden tartósan szabadságolt és tartalékos katona nőülhet. Nem kell hozzá engedély, - de a hatósághoz felterjesztés sem. Kiadható nekik az **esketési bizonyítvány.** (F. R. Prot. 283.) Ugyanakkor a 20-22 év közötti korosztály csak katonai felsőbb hatósági engedéllyel nőülhet. (F. R. Prot. 285.)

Halálesetet a beírás után közölni kell a községi előljárással. (F. R. Prot. 285.) Az anyakönyvezés haláleset alkalmával pontos, megbízható legyen. A hibásan beírt adatokat ki kell igazítani. A haláleset bizonyítása azonban nem tartozik az anyakönyvvezető lelkész hatáskörébe. (F. R. Prot. 296, 298.)

7. FEGYELMEZÉS

Korábbi korszakokban a „cégéres vétkekben leledző személyeket” (elsősorban paráznaság bűne miatt) lajstromba vették és „eklézsia követéssel” (kötelező nyilvános bűnmegvallás tartásával) fenyítették. (1795-től az anyakönyvben található.) Korszakunk fegyelmezése a „pénzbírság” jegyében folyik. A presbitérium a templomi botrányt okozókat (rendszerint a „székjog” miatt!), a közszolgálatokat megtagadókat és hivatali személyek erkölcsi vétségét vonja fegyelmezés ill. büntetés alá.

A kegyességi élet sorvadásával a fegyelmezés lelki tartalma is sorvadóban van. A kirótt büntetéspénz egyházi adóbevételül szolgál, amelynek behajtásában a polgári hatóság is segítséget nyújt. Büntetéspénzt 1893-ban szed utoljára egyházunk. Gyakorlatilag eddig tartott a presbitérium fegyelmező hatása. 1867 és 1893 között összesen 146 forint és 10 krajcár folyik be.

A presbitérium megtárgyalja a lelkész, a főgondnok és a gondnokok elleni „hanyag kötelesség teljesítési” vádakat. Elmarasztaló ítéletet hoz a vádaskodók ellen. Vas János lelkész iránt „a legteljesebb bizalmát és elismerését nyilvánítja, és a beterjesztett vád elutasítását kéri”. (Prot. IV. 64-65.)

Megemlítendő Batta István tanító esete, aki 1895-ben iskolás leányokkal „szemérmet sértő aljas dolgokat cselekszik”. A presbitérium a tanító lemondását követeli, ami meg is történik. (Prot. II. 160-161.)

A fegyelmezés a presbiterekre is vonatkozik. 1897-ben panasz hangzik el, hogy „vannak presbiterek, kik éveken keresztül sem jelennek meg (gyűlésen), holott a nép képviseltetésére vannak választva, az egyház ügyeinek vezetésére, többször megtörténik, hogy a gyűlés nem határozatképes”. A presbitérium kimondja: „hogy ha otthon van az illető, hallja a meghívást, vagy aláírja a meghívólevelet s nem jelenik meg a gyűlésben, első ízben 50 krajcár, másodízben 1 forint bírságot köteles fizetni; ha ennek dacára sem jelen meg, a presbitérium határozata értelmében helye üresnek nyilváníttatik.” (Prot. II. 174.)

Székjogvitázók

1869-ben két gyülekezeti női tag idéz elő botrányt a templomban. A 2-2 frt büntetés mellé pásztori intést is kapnak: „egymásnak kölcsönösen megengedve, igyekezzenek magukban a felebaráti szeretet gyümölcsét érlelni”. (Prot. I. 117.)

1878-ban két másik nő a virágvasárnapi templomi zavar miatt 2 frt büntetést kap.

1903-ban a székjog érvényben van, de a presbitérium új szék-osztással és új jogok adásával nem bolygatja meg a rendet, nehogy a templomban versengést idézzen elő.

1906-ban szintén két nő a templomi ülés miatt szegülnek egymás ellen. A presbitérium intést alkalmaz: „Mindenki a régóta megszokott helyére járjon. Ha ott helyet nem talál, ...

beülhet oda, ahol legközelebb üres hely van. Ellenszegülésével ne idézzen elő senki templomi botrányt.” (Prot. II. 394.)

Közmunkát megtagadók

1873-ban az egyik gyülekezeti tag az iskolaépítésnél nem vett részt, a másik önkényesen otthagyta a munkát. Büntetésük: 2 illetve 1 frt. (Prot. I. 157.)

Ugyanabban az évben egy harmadik gyülekezeti tag „a rosszakaratú decima fizetésért” részesül 5 frt büntetésben.

1879-ben négyen nem voltak hajlandók fát vágni az iskola részére. Büntetésük 1-1 frt. (Prot. II. 6.)

Ez évben többen részesülnek büntetésben a közszolgálat megtagadása miatt. (Prot. II. 9,12,14.)

A fegyelmezés nehezen megy. A főbíró 1882-ben nem bünteti meg a munkára ki nem álló szekereseket és gyalogszereseket. Szó van arról, hogy a hanyag főbíró, aki romlására törekszik az egyháznak, a járási szolgabírónak kell bejelenteni. (Prot. II. 47.)

1884-ben temető árkolásra ki nem álló gyalogos munkásokat engedetlenségért 50 krajcárra büntet a presbitérium. (Prot. II. 67-68.)

Erkölcsei vétségek

1882-ben egy férfi részegen, vad ordítózással az istentiszteletet megzavarta. Az ügy a járásbírószágra került. (Prot. II. 43.)

Falopás ügyében 1903-ban már nem ró ki a presbitérium büntetést, hanem kötvényt kér az elkövetőtől. (Prot. II. 267.)

Egy gyülekezeti tag 1891-ben a temetőből négy eperfát eltulajdonított. Vissza kell ültetnie. Büntetése 1 frt. (Prot. II. 113.)

Falopás és decima csalás bűne miatt is fegyelmez és büntet a presbitérium. Voltak, akik decima behordáskor csaltak, 1-1 véka gabona a büntetésük. (1889, 1890., Prot. II. 104, 109.)

A fegyelmezés megszűnése és értékelése

Mint említettük, a presbitérium büntetőpénzzel történő fegyelmező munkája 1893-ig tartott. Az egyházközségi adatokból nem mutatható ki, mi idézte elő a pénzbírság megszűnését. Véleményünk szerint a közegyházi gondolkodásban lelki-erkölcsi okokból a pénzbüntetéses fegyelmezés nem volt tovább tartható. Viszont a pedagógiai fegyelmezési erők sem a presbitérium részéről, sem a fegyelmezendő részéről nem álltak rendelkezésre, míg korábban birtokában voltak ezeknek. Például 1882-ben egy fiatalasszony esetében békítési módszert alkalmaz a presbitérium. A fiatalasszony otthagyta a férjét. A családtagok jelenlétében a presbitérium megkérdezi a fiatalasszonyt: „mi okból tette a mindkettőjükre

megrovandó lépést?” A szülők és a feleség megfelelő okot nem hoztak fel. A presbitérium a kisbíró által a feleséget hazavinni rendeli. (Prot. II. 50.)

Egy másik példa: az egyházfit 1891-ben bűnbánatra és bocsánatkérésre segíti a presbitérium, ugyanis a tanítónét „szemtelen” jelzővel illette. Nevezett beismervén hibáját, a tanító úrtól és családjától bocsánatot kért, „akik azon keresztyén elvből indultak ki, hogy az ember sohasem nagyobb, mint mikor megbántóinak megbocsát, az egyházfinak megbocsátanak”. Az egyház presbitériuma csak úgy járulhat hozzá a megerősítéséhez (a felmondott egyházfi állásban maradásához), „ha a presbitériumot is, mint aki az ügyet magáévá tette, ünnepélyesen megkéri, s megígéri, hogy az ilyen kihívó magaviseletől jövőben tartózkodni fog”. (Prot. II. 111-113.)

Később már sem bírói (pénzbüntetés), sem lelki (igei) fegyelmezés nincs. A presbitérium egy ízben -1908-ban – egy székvitánál kijelenti: „Bár az eset felett rosszallását fejezi ki, a kérdésben napirendre tér.” (Prot. III. 23.) Ezzel ki is mondatik a fegyelmezés halála. A presbitérium erkölcsi tekintélye az egyéni és közösségi bűnözőkkel szemben csorbát szenved. A gyülekezet tagjaiban pedig a bűn miatti felelősség és engedelmesség elhalványul.

8. DIAKÓNIA

Vizsgált korszakunkban gyülekezetünk legkorábbi szeretetszolgálatáról 1868-ban esik szó. A temetőkertben felesben termesztett árpa „szegény árva gyermekek tandíjába adassék át”. (Prot. I. 109.)

1889-ben a presbitérium méltányosnak ítéli, hogy kegyeleti jótéteményben részesüljenek a tanítók özvegyei és árvái is, miként a lelkészözvegyek. (Prot. II. 105.)

Iskolák és diákjaik támogatása

A gyülekezet felkarolja a különböző református és evangélikus főiskolák, középiskolák szupplikáns diákjait (Debrecen, Sárospatak, Pápa, Kecskemét, Nagykőrös, Máramarossziget, Miskolc, Budapest, Késmárk, Szarvas), akik iskolájuk támogatására adományokat kérnek. Híveink szeretettel fogadják őket, a pénztár általában 50 krajcár erejéig pénzt utal ki számukra. 1867 – 1882-ig a szupplikációs adomány összege 37 forint 38 krajcár.

A legátusnak járó adományról 1869-ben határoz a presbitérium. Megállapítja, hogy „akiknek pátens nem jár, nem kellő mértékben tanúsítják a keresztyéni érzelmeket”. Ez okból „a jelenlegi előjáróság, Isten és annak egyháza, nem különben azon egyének iránti jó indulatból kiindulva”, a legátus díját – 6 kategóriába sorolva az egyháztagokat – családfőként 3-50 krajcár erejéig terjedő összegben jelöli meg. A segédek részére is jár adomány. (Prot. I. 117-118.)

A debreceni főiskolát is támogatja a gyülekezet adományaival. 1875-ben 12 frt az adomány összege (Prot. I. 164.), 1892-ben pedig 1 köböl gabonát küld a Kollégium tápintézetének. (Prot. II. 127.) 1919-ben gyűjtést indítanak a Kollégium megsegítésére, a presbitérium e célra 20 korona adományt szavaz meg. (Prot. IV. 146, 150.)

A sárospataki főiskola részére 1903-ban gyűjtenek. (Prot. II. 264.) A főiskola fejlesztésére gyülekezetünk 1917-ben is támogatást nyújt. (Prot. IV. 89.)

Adakozik a gyülekezet a nyíregyházi Leánynevelő Intézet javára. (1899., Prot. II. 196.), támogatást nyújt templomépítő gyülekezeteknek (1903., Prot. II. 257.), adományokat juttat árvízkárosultaknak.

Szegények támogatása

1895-ben **diakónusokat** választanak. A zsinati törvény szerint: „az egyházak diakónusokat tartoznak választani, kik a szegény, tehetetlen, vagy erkölcsileg elsüllyedt, vagy süllyedni készülő egyháztagokat figyelemmel tartásuk és azok megmentéséről gondolkozzanak, ha maguk nem tehetnék, jelentsék be a presbitériumnak további intézkedés végett.” Megválasztják a szegények gondnokát. (Prot. II. 155.)

1902-ben szegények céljára segélyt gyűjtenek. A befolyt 11 korona 3 fillér összegben szövetet vásárolnak, és azt ki is osztják. (Prot. II. 257.)

1909-ben a működő Szegény Alap 51 korona 40 fillér tőkével rendelkezik. (Prot. III. 43.)

1917. október 28-án (a reformáció 400 éves emlékűnnepén) a presbitérium megfogalmazza a Szegény Alap Alapítólevelét. Célja: az egyház kebelébe tartozó „segélyre szoruló szegények ínséges nélkülözése”-nek enyhítése.

Az Alapítólevelét szerint: „A Szegény Alap vagyona addig növelendő, míg a tőke jövedelméből 20 éven át 50 % valamely arra méltó református szegény segélyezésére fordítatik, 50 %-a a tőkéhez csatolandó. Továbbá, 20-50 évig a jövedelem 60 %-a, 50-75 évig a jövedelem 70 %-a, 75-100 évig a jövedelem 80 %-a fordítható segélyezésre, a többi tőkésítendő, 100 éven túl pedig a jövedelem 10 %-a mindig tőkésítendő, a többi szegények segélyezésére fordítható. Ha nem volna szükség valamely évben annyi segélyre, amennyi az itt megállapított fokozat szerint kiadható volna, az így megmaradt összeg is a tőkéhez csatolandó. A segély odaítélését a presbitérium úgy intézze, hogy a segély Karácsonykor adassék ki.” (Prot. IV. 103-104.)

Fentiekből kitűnik, hogy a szegénygondozás ilyen módon irreális elképzelés. Csak egyes személyekre vonatkozik, és a tőkésítést tartják szem előtt. A 100 éven túlra eltervezett szegénygondozás – a mindig fenyegető hadikölcsön miatt – még egy évig sem felelhetett meg a váradalmaknak.

Hadigondozás

Az 1915. évben **rokkant katonák** részére 10, katonák ajándékozására 5, tüdőbeteg katonák számára 5 koronát szavaz meg a presbitérium. (Prot. IV. 21, 27.)

1917-ben a gyülekezet **hadiárvalház** létesítéséhez járul hozzá. A presbitérium „megértéssel fogadta az egyházkerületi közgyűlés felhívását a nagy és magasztos cél megvalósítása érdekében..., azonban kénytelen aggodalmát kinyilvánítani arra nézve, vajjon képes lesz-e adósegélyes kis egyházunk 20 éven át az évenkénti tetemes hozzájárulást (évi 400 korona) beszolgáltatni, mikor épületeink vagy teljesen megújítandók, vagy gyökeresen javítandók, úgy a szűkös viszonyok közt élő híveknek bő alkalmuk lesz arra, hogy rendkívüli adózással saját egyházunk iránt mutassák ki áldozatkészségüket... Presbitérium úgy határoz, hogy a 795 lélekszám szerint Őrre eső 63.60 koronát az 1917. évben beszolgáltatja...”, így 400 koronás helyet nem létesít. (Prot. IV. 82-83.)

9. GAZDÁLKODÁS

9.1. A gazdálkodási tevékenység

Az 1929. évi Vagyonleltár szerint az őri református egyház tulajdonában a következő földingatlanok voltak:

- a lelkész haszonélvezetében:	41 kat. hold és 651 nszöl szántó
- a kántortanító haszonélvezetében:	16 kat. hold és 1186 nszöl szántó
- az egyház haszonélvezetében:	16 kat. hold és 440 nszöl szántó
	2 kat. hold és 831 nszöl szőlő
	1 kat. hold és 1303 nszöl régi temető
	1393 nszöl új temető
	74 nszöl malomhely
- belseőségek (lelkészlakás kerttel, tanítólakás kerttel és templomtelek):	1 kat. hold és 328 nszöl

Az egyház tulajdonában már az első világháború előtt is 79 kat. hold 836 nszöl terület volt. Ebből az egyház 19 kat. hold 671 nszöl területen gazdálkodott. Ennek jövedelméből parókiát, tanítólakást, iskolákat, melléképületeket emelt, kerítéseket tartott karban, fedezte az épületek tatarozási-karbantartási költségeit.

A föld műveléséből származó jövedelem korántsem volt elégséges a felmerülő kiadások fedezésére. 1875. február 11-én „az egyház pénztára annyival sem rendelkezik, mennyivel a látogatóságot ki lehetne elégíteni, a kolompért árverelés útján is áruba bocsájtani javasolja” a presbitérium. 1875. december 15-én „a papi és tanítói fizetések nagy része még kint van.” (Prot. I. 165.)

Időnként kölcsönöket, segélyeket vett igénybe a gyülekezet. Korszakunk elején székpénzzel, büntetéspénzzel, csekély perselypénzzel, harangdíjjal, domestica (egyházi közalapi járulék) kivetéssel, báli jövedelemmel, iskolai tandíjjal, később államsegéllyel, alapok létesítésével és azok kamataival, rendkívüli egyházadó kivetésével növelte a bevételeket.

A gazdálkodásból származó jövedelem évenként változott – ingadozott (aszerint, hogy mikor milyen áron történt a termények értékesítése), stabilnak nem volt mondható. Eleinte a hívek közösen művelték az egyház kezelésében levő földet (Prot. II. 88.), amelyből a 16 kat. hold 440 nszöl szántóterület számított jövedelmezőnek. Ősszel és tavasszal szántottak és vetettek, nyáron arattak és csépeltek, ősszel betakarítottak. A közös munkára az igával rendelkezők éppúgy „rákerülés” sorrendjében tartoztak megjelenni, mint a gyalogszeresek. Erős volt a közösségi törvény – örködött felette a presbitérium -, ha kellett, büntetett is 1893-ig.

A közösségi munka korszakában – a befolyó jövedelemből és kölcsönből – lelkeszlakás, tanítólakás és iskola épül, a toronyra bádogtető kerül.

Ez a közösségi munkaszellem az 1894-es évtől felbomlóban van, noha közösségi összefogásra később is vannak példák.

Bérművelést (haszonbérlet, felesbérlet) vezetnek be, időnként azonban újra próbálkoznak a közmunkával is (a gabona közös aratása, behordása). A jövedelem érthetően megcsappan, a terhek viszont növekednek (a parókia és tanítói lakás építése után orgona és templomkarzat építés történik ezekben az évtizedekben).

Az egyház új anyagi forrásokat próbál feltárni a kapitalizmus korában. A gabonát kiadják kamatra, például 1874-ben 2 vékát 1 vékás kamatra (Prot. I. 160.). A magtárgondnokság megszervezésével (1879-től) intézményesebben folyik a munka, de külön gondná érlelődik az ún. „magtár-behajtás”, magtár-tartozás, „foglalás” (1885), „zálogolás” (1886-87) 1894-ben a toronybádogozás miatt kényszer-kölcsönt kellett felvenni. Ráeső rész szerint mindenki köteles a gabonát a magtárból kivinni, s a tőkét a kamattal együtt befizetni. (Prot. II. 145.). Ebben az időszakban létesülnek a különböző alapok is.

A föld közös művelése és bérművelése örökös gond. Bajlódnak a közös munkától vonakodó egyháztaggal, (1884-ben), s azok fegyelmezésével, bajlódás a bérlőkkel, azok alkalmazásával (Prot. IV. 1.) – nem egyszerű feladat. Törődni kell a föld terméshozamának biztosításával, gondoskodni kell a trágyázásról és a vetőmagról, a jó és gondos munkáról. Foglalkozni kell az ugarföldekkel (vajaiaknak kénytelenek kiadni 1892-ben, Prot. II. 119.), a temető fáival és fűvel. Nemkülönben felelősséggel jár az értékesítés. Megvárni, kilesni az alkalmas időpontot, amikor jobban lehet a gabonát, a krumplit és a tengerit (e 3 fő terményt) eladni, aztán rohanni az egyházi szekerekkel a rossz homokos utakon a kiskvárdai és mátészalkai piacra. Néha szerencsés az értékesítés, néha (különösen építkezések idején és kölcsön visszafizetésekor) a kényszerűség szól bele a kedvezőtlen eladásba. A gabona ingadozó eladási árai (3-7 forint köbolenként) beszédes bizonyítékai a bevételek kiszámíthatatlanságának.

A presbitérium erejét ezekben az évtizedekben a gazdálkodási problémák és az ezzel összefüggő anyagi ügyek kötik le. A hitvédelem szórványos eseteit kivéve legfeljebb esperesi körlevelek közreadásakor jön szóba néhány gyülekezetet érintő lelki kérdés. Milyen messze vagyunk ebben az időben annak érzékelésétől, hogy az egyház nem a gazdálkodásért, hanem Isten Országáért van a világban!

A gazdálkodás és a pénzügyek kezelése erkölcsi és anyagi felelősséggel jár. Szigorú az esperesi leirat 1882-ben: „A presbiterek egyenként és egyetemesen felelősek minden egyházi vagyónért.” A pénzkezelő gondnokokat minden két hét végével el kell számoltatni, a kötvényeket minden évben revideálni kell, a kamatokat be kell hajtani. Gyülekezetünkben minden évben a gazdálkodás lezárását december 31-ig el kell végezni, és január 1-én a számadást a közgyűlésnek be kell mutatni.

9.2. Egyházközségi bevételek

A gyülekezeti pénztár bevételeit **öt főcím** alá soroljuk:

- 1. Egyházi adó:** ölfá pénz, székpénz, büntetéspénz, decima (párbér), regale árenda
- 2. Adományok** (bevételezett pénzek): kölcsönfelvétel, domestica járulék, báli jövedelem
- 3. Áldozati bevételek:** tőkeadományok, alapok, persely
- 4. Vegyes bevételek:** segélyek, ingatlan jövedelmek (termény-érték), alapok kamatai, harangdíj, egyéb
- 5. Iskolai bevételek:** tanítói fizetés, termény-érték, tandíj, egyéb

Az 1867-től 1919-ig terjedő időszak Gondnoki számadásait áttanulmányozva fentiek alapján összesítő kimutatást készítettünk. Beszélnek a számok. Az egyház legkisebb évi bevétele az 1899-ig tartó forintos világban 1878-ban volt: 196 frt 81 kr. Legtöbb a bevétel 1872-ben (a tanítói lakás és iskola építésére készülés évében): 1257 frt 8 kr. A koronás világban (1 forint = 2 korona) 1900-tól a legkisebb bevétel 1902-ben volt: 805 kor 25 fill, a legnagyobb 1917-ben: 22094 kor 81 fill (inflációs idők!). Az évi jövedelmet a föld hozama és az értékesítés ára, ideje erősen befolyásolja.

Az alapokat az Alapok könyvében vezették, és a Gondnoki számadásban feltüntették.

A korszak bevételeit tartalmazó, összesítő kimutatások jelen tanulmány **3. mellékletében** szerepelnek.

1. Egyházi adó

Az egyházi adó körébe tartozik: az ölfá pénz, székpénz, büntetéspénz, decima (párbér), regale jövedelem. Az **ölfá pénz** a lelkész és a tanító évi fajárandósága fedezetéül szolgál. (A lelkésznek 6 ölfá, a tanítónak 3 ölfá a fizetése.) Az ölfá pénz a hívek személyi adója, általában a tehetősebbek többet (frt), a szegények kevesebbet fizettek (10-50 kr). Klasszis szerint történt a kivetés. (Prot. I. 137.) Időnként nehezen megy a fizetés teljesítése. (1891., Prot. II. 115.)

A **székpénzt** a templomi székkal rendelkező családok fizették. Számadásainkban 5 évben mutatnak ki székpénzt (1867: 198 frt, 1868: 43 frt, 1870: 15 frt, 1873: 10 frt, 1877: 19 frt). Hamarosan megszűnt, de a „jog” és a felette való vita megmaradt.

A **büntetéspénzt** a közmunkát megtagadókra rótták ki, ami 1894-ben megszűnt. Ilyen címen 1867 és 1893 között 169 frt folyt be a pénztárba.

Adónak tekintjük a **decimát**, aminek értékét a számadási napló nem tünteti fel. A lelkész és a tanító fizetésére szolgáló, keresztes vagy vékás természetbeni juttatás. Birtokarányban vetik ki. A gabonakereszttel fizetők aratás után, a vékások csépelés után fizetik. „A reáharított mennyiséget mindenki tartozik beszolgáltatni.” (Prot. I. 110.) Az I. klasszisba soroltak például 1903-ban 6 kereszt gabonát, 2 korona 40 fillér ölfá pénzt és 7 korona értékű

közmunkát teljesíten. Mások 4, ill. 3 keresztet, a szegények vékás gabonát fizetnek. 1889-ben egyesek „vonakodnak” a decimát beadni. Decima behordáskor csalások is történnek. (Prot. II. 109.)

A **regale** jövedelmet bérlők fizették. (Táblázatos kimutatásunkban a vegyes bevételek között szerepel.) Feltételezésünk szerint az ital- és húsmérés jogáért fizette a bérlő, de lehetséges, hogy telekhasználati jogért. (A gondnoki számadási napló egy helyen 1 ½ telek feletti regale árendát említ.) 1869-től 1903-ig a regale jövedelemből az egyháznak 246 frt 43 kr, ill. 69 korona 68 fill bevétele volt. A regale árenda bevétel a későbbiekben hiányzik, mert a regale jogot az állam megszüntette és megváltotta.

Az „egyházi adó” fogalmával először 1901-ben találkozunk. (Prot. II. 216.) 1902-ben az egyházi adó csökkentése melletti hangok hallatszanak. A presbitérium „a mostani adózási rendszert maga is igazságtalannak tartja”, arányos egyházi adókulcs megállapítását említi. (A 3 vékás adózók felét fizessék, az ölfapénz szűnjék meg.) (Prot. II. 221-222,229.)

A **külbirtokosok**, akik más faluban laknak, de Órben földdel rendelkeznek, szintén adót kötelesek fizetni. Név szerint **új adózási rendszert vezetnek** be az 1907. évi új állami adótörvény alapján. A hívek ezután készpénzben fizetik az egyházi adót, de „a behivatalnokok terménybeli fizetésüket természetben igényelhetik”. (Prot. III. 19.) Az új állami adórendszer miatt az egyházunk adósegélyre jogosult. Ezt a segélyt az egyházi Konvent az 1909. évben 1854 korona összegben állapítja meg. A presbitérium 107 koronával többet kért, a hiány fedezésére a presbitérium fenntartja az egyházi közmunkát és az egyházfi fizetésének beszedését. (Prot. III. 51-52.)

Az őri gyülekezet a normál adózási rendszer bevezetésével belépett az „adósegélyes” kis egyházak közé. (1917-ben így nevezi magát.) (Prot. IV. 82-83.)

2. Bevételezett pénzek (adományok)

E cím alatt a kölcsönfelvett összegek, a domestica járulék és a báli jövedelmek szerepelnek.

Az egyház **kölcsönöket** vesz fel, rendszerint az építkezések idején, amikor az egyház pénztára kiürül. A kölcsönt nyújtók skálája széles: más gyülekezetek, a debreceni főiskola, magasabb egyházi testületek, hitelszövetkezet, különböző alapok, magánszemélyek.

Domestica: közalapi (közegyházi) járulék, amelyet 1884-től fizetnek be az egyháztagok. Nem talál kedvező fogadtatásra. Elkészül a közalaphoz járulók névsora (1883., Prot. II. 61.), 14 osztályba sorolják az egyháztagokat. A házasoknak 10-20 krajcárt kellett fizetniük. A fizetés nehezen megy (1895., Prot. II. 159.), évi 20 frt körüli összeg gyűlt össze. Elek Dániel 1902-ben létesített ún. Domestica Alapítványa (400 frt) éppen a szegények tehermentesítését célozta a járulék fizetése alól, hogy az Alapítvány kamataiból fizessék a szegények járulékát. (Sajnos, az alap később a tőkésítésnek áldozatul esett.) A befizetendő összeg később változott: 1908-tól 8 fillért kellett befizetnie minden gyülekezeti tagnak. Végül az egyénekenkénti kivetés 1916-ban megszűnt. (Prot. IV. 45.)

Báli jövedelmet a Gondnoki Számadási Napló 1872-től mutat ki. Például 1904. március 15-én 135 korona 62 fillér volt a báli bevétel, amit orgona alap címen „a többi egyházi alapokkal

együtt” a Hitelszövetkezetben helyezték el. (Prot. II. 297.) 1872-től 1900-ig 391 frt 50 kr, 1900-tól 1904-ig 799 korona 90 fillér báli bevétele volt az egyháznak.

3. Áldozati adományok (bevételek)

Ide tartoznak: tőke adományozás (ingatlan és pénz), kegyszerek adományozása, alapok céljára történő adományozás és a perselyes adományok.

Ingatlant adományoztak: Birtha Miklós 1873-ban 1 kat. hold 796 nszöl szőlőföldet (Prot. I. 156.), Stépán Géza nagykaposi járásbíró 1915-ben 1 kat. hold 35 nszöl szőlőnek való területet (Prot. IV. 13.) a mindenkori lelkész számára, Komoróczy Lajos 1908-ban 74 nszöl területet: a régi malomhelyet a templom mellett. (Prot. III. 31.)

Házat hagyományozott Bocz Istvánné 1880-ban „mintegy Isten iránti tartozó tiszteletének bebizonyításául”. (Prot. II. 19.) E hagyatékot Sipos Borbála 1881-ben megveszi az egyháztól. (Prot. II. 37.)

Pénzt adományozott 1872-ben Dalmady Jánosné (250 frt-ot kötvény formájában) ingyenes oktatási célokra. (Prot. I. 147.) 1902-ben Nyíri Ilona 600 koronát adományozott az egyháznak. (Prot. II. 243.) Az adomány per alá került, de a per az egyház javára dőlt el. (Prot. II. 290.)

Kegyszerek adományozása: kelyhek, úrasztali terítők – az időszak leltáraiban található!

Alapok céljára történt adományozás

Gyülekezetünkben az 1900-as évek elején az egyház különböző tevékenységeinek és beruházásainak elősegítése céljából különböző pénzügyi alapok létesülnek, amelyekre a gyülekezeti tagok mellett külső személyek és intézmények is adakozhatnak. Az alapok pénzei hitelszövetkezeti kamatozó betétben vannak. Magánszemélyek is kaphatnak kamatra kölcsönt belőle. A kamatok tisztességes bevételt biztosítanak az egyházközségnek.

1. *Orgona Alap*: az orgonaépítés elősegítésére indul 1901-ben. Báró Podmaniczky Gézáné 10 koronás adománya a kezdet. A báli bevételeket és a külbirtokosok adóját is erre az alapra irányítják. Az orgona 1910-re megépül*, de az alap fennmarad, az I. világháború idején hadikölcsönök céljára is felhasználják.
2. *Közalap v. Domestica Alap*: Ez a fentebb már említett, Elek Dániel lelkipásztor által 400 korona induló tőkével létrehozott alapítvány a szegények közalapi járulékának kiváltására. 1916-ban az Egyházfenntartói Alaphoz csatolták.
3. *Földvédelmi Alap*: 1902-03-ban létesül az 1879 óta létező magtáralap tőkéjének, a regale megváltás összegének és Nyíri Ilona pénzadománya felhasználásából. Célját az elnevezése jelzi, mert „a föld az egyháznak minden biztonnal nagyobb hasznot hajt”. (Prot. II. 248.) 1916-ban megszűnt, az Egyházfenntartói Alaphoz csatolták.
4. *Szent Edények Alapja*: rövid életű alap, 1903-ban indul, de már 1905-ben megszűnik.
5. Harang Alap: javára a gyűjtés 1905-ben indul (Prot. II. 323.), 1919-ben vagyona még megvan.
6. *Szegény Alap*: 1909-ben indul. A presbitérium 1917-ben az Alapítólevélben fogalmazza meg nagyívű elképzeléseit az Alappal kapcsolatban. (A részleteket lásd a Diakónia c. fejezetben.) Hamarosan kiderült, hogy ezek az elképzelések mennyire utópisztikusak.

7. *Iskolai Könyvtár Alap*: 1911-ben indul. Korábbról (1872-től) működik egy Iskolai Alap is, amely a világháború után majd 1925-től folytatja tevékenységét.
8. *Egyházfenntartói Alap*: 1912-ben indul Vas János 20 koronás adományával. 1916-ban hozzácsatolják a Közalapot és a Földvédelmi Alapot, és céljait Alapítólevéllel nyomatékosítják: „hogyan annak jövedelméből az egyház és intézményei fenntartása, fejlesztése jövőben a hívek eddigi terhének emelkedése nélkül, később lehetőleg csökkenésével biztosíttassék”. (Prot. IV. 45-47.) Az I. világháború idején tőkéje nagy részéből hadikölcsön kötvényeket vásárolt az egyház, a háborús infláció következtében gyakorlatilag értékét veszítette.

***Megjegyzés:**

A Református Tiszántúl c. folyóirat 2010/2. számában Sepsy Károly tollából érdekes írás olvasható „Az őri gyülekezet 100 éves Soukenik-orgonája” címmel. Ebben leírja, hogy a Szegeden működő Soukenik János által épített orgona felszentelése 1910. október 2-án történt. „Orgonaalapot létesítettek, amelyen 1908. dec. 31-én 1321 korona 52 fillér volt a begyűlt összeg. Ez nem fedezte a költségeket, ezért az egyháztanács közadakozást hirdetett. Az eredeti szerződést nem ismerve, sem az elszámolás összegét, úgy gondolhatjuk, hogy az orgona építési költsége 2.500 – 3.000 korona lehetett.” Mint dolgozatunk Kiadások című alfejezetéből kiderül, a pontos összeg végül a karzatépítéssel együtt 2612 korona 92 fillérre rúgott.

A cikk szerzője Sepsy Károly lelkész-orgonaművész (1930-), aki hosszú ideig az őri gyülekezet tagja volt, 1963-tól 2005-ig pedig a debreceni Nagytemplom orgonista-lelkipásztora, emellett a debreceni teológia ének-zene tanára is. 2010 óta a község díszpolgára. Többször adott emlékeztető hangversenyt az őri templomban, kiváló ismerője orgonánknak. Édesapja Sepsy Károly kántortanító, aki 1926-tól az 1960-as évek elejéig oktatta-nevelte az őriek több generációját, a XX. század első felének Pethő Zsigmondné Oláh Ilona mellett a másik nagy őri református tanítóegyházé.

Persely adományok: 1882-től vannak feltüntetve. Az ebből eredő bevételek alacsonyak (1900 előtt évenként 3-10 forint, 1900 után évente 11-63 korona). Úgy tűnik, a gyülekezet vezetői ebben az időszakban nem fordítottak kellő figyelmet az ilyen típusú áldozatosság kimunkálására.

4. Vegyes bevételek

Ide soroljuk a segélyeket, az ingatlan jövedelmeket, az alapok kamatait, valamint a harangdíjat.

Segélyek: az 1880-as évek elején államsegélyben részesülnek a szegény egyházak és a csekély jövedelmű lelkészek. Később is kérhetnek államsegélyt a rászoruló egyházi és belhivatalnokok, az építkező vagy súlyos csapással sújtott egyházak. A lelkészi fizetések államsegéllyel történő kiegészítése 1898-tól történik. Ahol a fizetés nem éri el a 600 forintot, ott erre az összegre kiegészíti az állam. Őr 476 forint lelkészi fizetést mutat ki, így a lelkész 124 forint államsegélyt kap. Ígéret hangzik el, hogy 3 vagy 6 év alatt a fizetést 800 forintra egészíti ki az állam. (Prot. II. 181.) A tanító is kap államsegélyt.

Ingatlanok jövedelme

Az egyházi földek megműveléséből, a termények értékesítéséből származó bevétel tartozik ide. A fejezet elején kiemelt témaként már foglalkoztunk vele.

Alapok kamatai

Az alapok kamatai a kölcsönadott pénzből, a kiosztott terményből és a betétpénzekből folynak be. Adatunk van rá, hogy az iskolai pénztár már 1882-ben kölcsönt adott Iklódy Ágostonnak. (Prot. II. 46-47.) A magtárból a gabonát kamatra osztják ki. 1883-ban az 1. osztálybeliek 3 köblöt, a 2. osztálybeliek 2 köblöt, a 3. osztálybeliek 6 vékát, a 4. osztálybeliek 2 vékát kaphatnak. (Az 5. osztálybeliekről nincs szó. Anyagi garanciával a tehetősebbek rendelkeznek. A nincstelenek feltehetően az 1. és 2. osztálybeliektől kapnak, akiknél cselédként dolgoznak.) Természetesen a presbitériumi jegyzőkönyvek visszatérő témája a „magtár-behajtás”: a kölcsönadott gabona és kamatának visszavétele. Vannak rossz tapasztalatok, ezért például 1887-ben a templomjavítás miatt a magtári gabonát nem kiosztják, hanem eladják. (Prot. II. 95.) (Ettől az évtől kezdve térnek át fokozatosan a köbölről a mázsában való mérésre.) A gabona-kölcsön tartozás mértéke jelentős, például 1900-ban: 98 köböl, 1 véka, 31 icce.

A kölcsönadott pénz utáni kamat 1904-ig 10 %, utána 8 %. (Prot. II. 310.)

Harangdíj

Az ingyenes harangoztatás 1877-ben szűnik meg. Bevezetik a háromszori vagy ennél több harangoztatást. (Prot. I. 169.) A harangdíj 5 krajcár és 1 forint között változik. 1882-ben szó van róla, hogy a harangdíjat az iskola-gondnok kezelje. 1895-ben újból rendezik a harangdíjakat. A harangozó díjazását 1918-ban rendezik. (Prot. IV. 138.)

9.3. Egyházközségi kiadások

A kiadásokra vonatkozó adatokat 1867 és 1919 között **hét főcím** alá soroljuk:

1. Személyi szükségletek

2. Egyházi ingatlanok kiadásai

3. Kegyességi kiadások

4. Igazgatási szükségletek

5. Alapok kiadásai (közalapi járulék, tőkésítés)

6. Egyéb kiadások (adósságtörlesztés, segélyezés, nyugdíjjárulék)

7. Iskolai szükségletek (tanítói fizetések, iskolaépületek és lakás, taneszközök, könyvtár)

Az összesítő kiadási táblázatokat a **4. melléklet** mutatja be.

1. Személyi szükségletek: a lelkészi és tanítói fizetéseket a Gondnoki naplóba valorizált értékben 1909-től írják be. Ez évtől nagyot emelkedik a személyi szükségletek összege: 1909-ben kb. 1300 korona, 1918-ban kb. 4800 korona a lelkészi fizetés. (A tanítói fizetést lásd az Iskolaügyek c. fejezetben.)

2. Egyházi ingatlanok: építkezésre és felújításra sokat költött az egyház. Ma élő gyülekezeti tagjaink és presbitériumunk érdeklődéssel kérdezheti: mit épített és újtott fel az egyház 1867-től 1919-ig? Korszakunk gazdag volt az építkezésben. Időrendi sorrendben és összecszerűen a következő felsorolásban megkíséreljük nyomon követni a végzett munkákat:

PAPLAK KIIGAZÍTÁSA (bővítés, nagyobbítás) 1867-ben : 854 frt 55 kr

TORNÁCÉPÍTÉS A PAPLAKON (a kamra elé) 1870-ben: 193 frt 33 kr

TANÍTÓHÁZ, ISKOLAÉPÍTÉS 1872-73-ban: 1506 frt 81 kr

ISTÁLLÓ A TANÍTÓLAKON 1879-ben : 170 frt 02 kr

KERÍTÉSEK, MENNYEZETJAVÍTÁS 1881-ben: 133 frt 50 kr ill. 275 frt 50 kr

LELKÉSZHÁZ ZSINDELYEZÉSE 1884-ben : 418 frt 48 kr

TEMPLOM JAVÍTÁS 1886-87-ben: 819 frt 95 kr

ISTÁLLÓ JAVÍTÁS LELKÉSZLAKON 1886-ban: 146 frt 73 kr

MAGTÁR ÉPÍTÉS 1888-ban: 291 frt 47 kr

ÚJ TORONYSISAK ÉPÍTÉSE (bádoggal) 1894-ben és

TEMPLOM ZSINDELYEZÉS 1894-ben : 2291 frt 04 kr

KÚT A TANÍTÓ UDVARON 1898-ban : összeg nélkül

ISTÁLLÓJAVÍTÁS ÉS MAGTÁR A TANÍTÓ UDVARON 1901-ben : 1164 korona 87 fillér

ÚJ AJTÓK, ABLAKOK PAPLAKON 1903-ban: 320 korona

LELKÉSZLAKÁS BÁDOGOZÁSA 1905-ben: 1260 korona

ISTÁLLÓ ÉPÍTÉS AZ ISKOLAUDVARON (bádoggal) 1906-ban: 795.50 korona

ORGONAÉPÍTÉS (ÚJ KARZATTAL) 1909-1910-ben: 2612.92 korona

TEMPLOMJAVÍTÁS 1909-ben: 1950 korona

II. sz. ISKOLA ÉPÍTÉSE 1912-ben: 7016 korona

LELKÉSZLAKÁS ÁTALAKÍTÁSA (tornác befedéssel) 1912-13-ban : 2259 korona

TANÍTÓLAKÁS ÉS ISKOLA JAVÍTÁSA 1912-13-ban 1910 korona

1913 végén az építőmunka leáll, a vészterhes idők kezdik éreztetni hatásukat. Olyannyira leáll minden, hogy 1919-ben a jegyzőkönyv szerint: „templom, épületek, istálló rossz állapotban vannak.” (Prot. IV. 157.)

3. Kegyességi kiadások: 1892-től vannak feljegyezve. Viszonylag kis összegeket fordított az egyházközség kegyességi célokra.

4. Igazgatási szükségletek: nem számottevőek. Az egyházlátogatók lovainak évenként kijárt a „véka abrak” vagy annak az ára.

5. Az alapok kiadásai között a közalapi járulék (kb. évi 20 forinttal) és a tőkésítésre juttatott kiadás szerepel 1905-től.

6. Egyéb kiadások cím alatt fogjuk össze a segélyezésre fordított összegeket, a nyugdíjjárulékot és az adósságtörlesztést. Építkezések idején a fakereskedőktől, egyházi testületektől, magánosoktól kölcsönként pénzt vissza kellett fizetnie az egyháznak, ez gondot okoz. A segélyezési összegeket számos célra fordítják, erről a Diakónia c. fejezetben szólunk. A háborús években különösen megnő az igény az adományok iránt.

Az adományok felhasználása: katonák karácsonyi ajándékára, katona otthonra, szegény alapra, vak katonák részére, rokkant katonák részére, sebesülteknek, felvidéki falvaknak (1915), tüdőbeteg, szenvedő és hazatért katonáknak, kárpátaljai falvaknak, vihar sújtotta községeknek, erdélyi menekülteknek, rokkant menedékház céljaira, Bethesda kórháznak, Vöröskereszt egyesület részére stb.

A nyugdíjjárulék fizetése az 1900-as évek elején kezdődik.

7. Iskolai szükségletek: szintén komoly kiadási tételek. Különösen 1900-tól, mely évtől koronában szerepelnek a kiadások, valamint azért is, mert 1909-től a tanítói fizetések is ezen a kiadási tételen jelennek meg.

10. ISKOLAÜGYEK

10.1. Iskola – tanítói állás

Egyházközségünkben korszakunk elején **egytanítós iskola** működik. Az iskolahelyiség szűkössége és a tanítólakás hiánya (1872-ig árendás házban lakik a tanító!) nagy gondot okoz, amíg végre 1873-ban megépülhet az iskola és a tanítóház.

Az építkezéshez igénybe veszik az 1857-től működő Iskolai Pénztár és az 1871-ben létesített Iskola Alapítvány pénzét (230 frt, 12 % kamatra), nemkülönben a felsőszabolcsi egyházmegye 200 frt-os kölcsönét. Az építkezés céljára államsegélyt is kér az egyház. (Prot. I. 142.) A fedezetet 102 frt iskolabálból befolyt összeg is növeli.

Az építkezés munkáját közös összefogással végzik. A munkálatokhoz a „gyalogszeresek” nem akarnak kiállni. Helyettük napszámosokat fogadnak, akiknek munkadíját a ki nem állókon behajtják. (Prot. I. 146.) Az iskolaépítés nagy terhet ró az egyházra, „miatta pénzügyi nehézségek állanak elő”. (Prot. I. 155.)

Ebben az időben a gyerekek fűtik és takarítják az iskolát. 1890-től kezdve az egyházi mint harangozó látja el ezt a munkakört. (Prot. II. 110.) Panasz hangzik el, hogy 1874-ben a gyerekek fűtés nélkül hidegben vannak, a gyalogszeresek szigorú utasítást kapnak a fa felvágására. Számos nehézség eredője a túlzásfoltosság, az iskola nem felel meg a korszerű követelményeknek. Az iskolaköteles gyerekek (I. – VI. osztályosok) tanítása jóval 60 feletti létszámban egy teremben erőfeletti munkát igényel.

Új tanítói állás szervezésének, új iskola építésének gondolata merül fel 1903-ban. A terv megvalósítása évekig húzódik. Beszélnek róla 1906-ban, elodázhatatlannak nyilvánítják 1910-ben és 1911-ben. A szép terv kivitelezéséhez államsegély szükséges, az egyház saját erejéből a terhet nem bírja. (Prot. III. 84-85.) A **II. sz. iskola** végül **1912-ben** épül meg, tanítónőt választanak. Ettől kezdve két tanerős iskolája van az egyháznak, a gyerekeket megosztottan lehet tanítani.

A taneszközök rendszerint hiányosak, fogyatékosak. (1892., Prot. II. 126.) Azt olvassuk az 1892. évi jegyzőkönyvben, hogy a szülők egy része nem tudja beszerezni a taneszközöket, más részük nem tudja, hol szerezhető be. A presbitérium ekkor 10 palatáblát és tankönyveket vesz a szegény gyermekek számára. Később is van feljegyzés arról, hogy a teljesen szegény gyermekek tankönyvét az egyház fizeti. 1912-ben tanítói és ifjúsági könyvtárat létesítenek. (Prot. III. 167.)

Az iskolakötelesek száma az 1903-1904-es tanévben 163. A beíratlan gyermekek száma 60. Ezek között 18 izraelita, 18 tanyán lakó, 24 helybeli keresztyén. Egy tanító keze alatt 103 növendék tanul! (Prot. II. 283.) Az 1905/06-os tanévre 98 növendék iratkozott be. A beiratkozottak közül azonban sokan nem járnak rendszeresen iskolába. Az 1908/09-es tanévben például váltakozó létszámmal 60-70 tanuló jár rendszeresen iskolába. (Prot. II. 304.) Az 1910-es évek második felében 150-160 körül ingadozik a tanköteles gyermekek száma, ekkor már majdnem mindenki beiratkozik, de a háborús időkben kevés gyermek jár

rendszeresen iskolába. Az 1919/20-as tanévre beiratkozik 71 első osztályos, 29 második osztályos és 68 III.-VI. osztályos tanuló, összesen 168-an.

1867-ben az iskolába járó gyermekek még **tandíjat** fizetnek, ezen kívül a fűtés céljára ½ öl fa árát. A szegény gyermekek tandíját a temető melletti föld fele javadalmából fedezik „a tanító javára”. (Prot. I. 123., 128.)

Az 1868:38 törvény tankötelezettséget ír elő. 1870-ben összeírják Őrben a tanköteles gyermekeket, a névsort átküldik az előljárásának, hogy a törvényben előírt büntetést alkalmazza. Iskolalátogató presbitereket választanak (havonta 3-at), hogy a gyermekek jelenlétét ellenőrizzék s az észrevételeket a tanító által vezetett jegyzőkönyvbe beírják. Ugyanebben az évben megalakul az Iskolaszék is. (Prot. I. 133.)

Az ingyenes oktatás megvalósítására Dalmady Jánosné 250 frt-os kötvényt ajándékoz 1872-ben. (Prot. I. 147.) A nemes szándékkal a szegény gyermekek **ingyenes oktatása** vált lehetségessé. 1885-től évről évre megállapítja a presbitérium a tandíjmentes gyermekek névsorát. Másfélekezetű gyermekek 1891-től magasabb tandíjat (1 frt-ot) fizetnek, mivel az iskola fenntartásához semmivel nem járulnak hozzá. 1895-től 4 frt a tandíjuk. (Prot. II. 158.) Református vallású iskolás és ismétlő iskolás gyermekek tandíja 1891-ben 15 krajcár, később emelkedik. A szegény gyermekek oktatásáért évente a tanítónak az egyház külön fizet a tandíjmentes gyermekek létszámától függően egy meghatározott összeget.

Tanítói fizetés

A felsőszabolcsi egyházmegye jegyzőkönyve közöl egy tanítói fizetést 1883-ból: 15 köböl gabona (á 5 frt), 13 hold föld haszna (á 3 frt), 3 ölfa (á 6 frt), évi tandíj (tanulónként 20 kr), stóla: 5 frt. (F. R. Prot. 362.)

Őrben a tanító fizetése 1897-ig a következő tételekből állt össze: decima, proventus (szálas és szemes termény), tandíj, stóla és fa. (Prot. II. 199., 207.)

1900-ban a tanító juttatására a következő előírást olvassuk:

- 20 hold feletti gazdáktól kap 2 kereszt gabonát,
- 1/8 úrbér fölötti földtulajdonnal rendelkezőktől 1 ½ kereszt gabonát,
- 1/8 úrbér földnél kevesebbel bíróktól 1 kereszt gabonát,
- házzal bíró és házatlan zsellértől 1 véka gabonát,
- vegyes házasoktól ½ véka gabonát,
- szegény özvegy és család 40 fillért fizet,
- vegyes házas szegény család 20 fillért fizet évente.

Ezenkívül a tanítónak jár évente 3 ölfa ára, tandíjként minden első osztályos tanuló után 1 véka gabona + 80 fillér, felsőbb osztályosok után 1 véka gabona + 1 korona 20 fillér. Ismétlő iskolások után a községi pénztár fizet. Pénzre átszámítva a tanító éves fizetése 1900-ban kb. 600 korona.

A mindenkori tanító látja el a kántori teendőket is, amelyért külön juttatás illeti meg. Ez szintén részben természetbeni, részben pénzbeli juttatás. 1910-ben a **kántortanító** összesített fizetése a következő elemekből tevődik össze:

1. Lakás és kert használata
2. 16 kat. hold és 1361 nszöl haszonbérlete
3. Kézpénz
4. Párbér megváltása
5. Tandíj megváltása államsegélyből
6. Ismétlő iskolásokért a községtől
7. 3 öl kemény tüzifa
8. Stóla átlag (az egyházkerület megállapítása szerint)
9. Korpótlék államsegélyből
10. Fizetés-kiegészítés államsegélyből

Így a kántortanítói illetmény teljes összege egy évben – a természetbeni juttatásokat is átszámítva – pénzben kifejezve 1000 koronát tesz ki.

10.2. A tanítók névsora, munkájuk értékelése

Az őri református iskola tanítói ebben a korszakban következők voltak:

- Szegi Lajos	1865-1873
- Veres Menyhért	1873-1876
- Szentpéteri István	1876-1883
- Batta István	1883-1896
- Papp Bertalan	1896 – 1899. IV. 30.
- Rácz Péter	1899. IX. 10-ig
- Paizs Sándor	1899-1900
- Újvárosi Kálmán	1901-1902
- Osváth Géza	1902-1911
- Megyeri Endre	1911-1926
- Jakab Erzsébet	1912-1918

Oláh Ilona (később: Pethő Zsigmondné) 1918 szeptemberétől tanított az őri református iskolában. „Ilonka néni” az őri kisdíákok nemzedékeit tanította meg betűvetésre, olvasásra és számolásra.

A felsorolásból is kitűnik, hogy 1912-től tanított két tanító az iskolában, ekkorra épült meg a második iskola.

A felsorolásból látható, hogy a tanítók – különösen a századforduló táján – sűrűn váltogatják egymást, rövid ideig maradnak egyházunk szolgálatában. A mostoha tanítási körülmények

mellett is kötelezte őket a tanterv, és elvárta tőlük a gyülekezet, hogy írni, olvasni, számolni, énekelni jól megtanítsák a gyermekeket, és erkölcsi magatartásukkal példaként álljanak az iskolás gyermekek és a gyülekezet előtt. Volt, aki nem felelt meg a követelményeknek; volt, aki dicséretben részesült.

Szegi Lajost 1867-ben a szülők bepanaszolják a presbitériumnak, hogy „a rendes órákat nem tölti az iskolában és a gyermekeket idő előtt hazabocsátja”. Az iskola tisztasága ellen is kifogás merült fel. A tanító beismeri a vád jogosultságát. Mentségül felhossa, hogy az iskolában zsákot, meszes dézsát, üres hordót és pelyvát tárol. A presbitérium megállapítja a hanyagságot és a tanítót terhelő tisztátalanságot, ezek kijavítására szólítja fel a tanítót. (Prot. I. 101.)

Veres Menyhért és Szentpéteri István tevékenysége értékeléséről nincsenek adatok. Annál több és szomorúbb adat maradt fenn **Batta János** tanítóról, aki „szemérmert sértő eljárásával” súlyos erkölcsi rombolást végzett az iskolás leányok között. Négy szülő emel panaszt a tanító ellen. A sajnálatos ügy mély megdöbbenést vált ki. A presbitérium a tanítót 1895-ben lemondítja állásáról. (Prot. II. 160.,161.)

Papp Bertalan ellen azt a kifogást hozzák fel, hogy a gyermekek - noha rendszeresen járnak iskolába - „olvasni nem tudnak, a betűt alig ismerik, sőt, amit leírnak, nem tudják elolvasni”. Mivel Papp Bertalant 2 évre választották (1896-1898), javasolják neki a lemondást, hogy „más tanító alkalmaztassék”. „Ha a tanítási idő haszon nélkül telik el, a gyermekek tanulatlanul fognak felnőni.” Papp Bertalan méltányos elbánást kér „tekintettel 49 éves tanítóságára”. Még egy évig szeretne tanítani. Megígéri, hogy „minden tehetségével oda fog munkálni, hogy az egyház megelégedésére munkálkodhassék”. (Prot. II. 179.) Maradhat még egy évig, azzal a szigorú elkötelezéssel, hogy „minden tehetségét iskolája felvirágzására s a gyermekek pontos és jó tanítására fordítsa”. (Prot. II. 180-181.)

Rácz Péter ifjú tanító megválasztása után két hónappal - 1899. szeptember 10-én, a tanítás megkezdésekor - lemond. Indoka: „A részére megállapított fizetés mellett nem vállalkozhatik olyan iskola vezetésére, amelyben semmi alap nincs a további munkálkodásra.” A presbitérium a lemondáson megütközik, az indokot alaptalannak tartja, mert megválasztásakor javadalmát (fél fizetés) ismerte. Fegyelmi vizsgálat indul ellene. (Prot. II. 193.)

Paizs Sándor egy évig működik, 1900. nov. 1-én fiatalon meghal. Mivel több illetményt vett fel az egyháztól, mint amennyi járt volna neki, sok huzavona után édesanyját kötvény aláírására kötelezik. (Prot. II. 203.)

Újvárosi Kálmánt ideiglenes tanítónak választják meg. (Prot. II. 211., 214.) Ő másfél év működés után 1902-ben kijelenti, hogy nem hajlandó tovább tanítani. (Prot. II. 231.)

Osváth Géza 1902-től 1911-ig tanít. Munkáját a körlátogatóság dicséri. Az egyház is további buzgó munkálkodásra kéri tanítóját. (Prot. II. 264.)

Megyeri Endre másfél évtizedes szolgálat után (1911-től 1926-ig) Ceglédre távozik. Munkáját a presbitérium szép elismerésben részesíti: „Megyeri Endre úr 15 éven át olyan buzgósággal, szorgalommal töltötte be organista énekes - tanítói hivatását, amelyért most a presbitérium egy szívvel-lélekkel elismerését, köszönetét nyilvánítja.

Jegyzőkönyvileg örökítjük meg, hogy ő itt a gyülekezeti éneklést magas színvonalra emelte, az iskolában mindig kiváló eredménnyel tanított, belmissziói munkákban részt vett, az utóbbi években műkedvelői színi előadásokkal az ifjúságra nevelői hatást gyakorolt. Isten vezérelje új állomására, s ahhoz fűződő minden reménye váljon a legszebb valóra.” (Prot. VI. 3-4.)

Jakab Erzsébet 6 évig tanított (1912-18), fiatalon elhunyt. Munkáját hűséggel, példaadóan végezte. „Az oly igen nehéz és szép hivatásban nagy buzgósággal igyekezett eljárni. A gondjaira bízott kis növendékeit szerette, szelíden, jóságosan vezette. Társadalmi érintkezésben szintén szelíd és szeretetre méltó volt. Jóságos lényétől távol állt minden izgágaság, követelődzés, helyzetével és sorsával megelégedve élt körünkben, mindezekért méltán fájlaljuk korai elhunytát.” (Prot. IV. 115-116.)

11. A GYÜLEKEZET AZ I. VILÁGHÁBORÚ ÉS A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG IDEJÉN

A katonai mozgósítás során a gondnok, 4 presbiter és a gyülekezet számos tagja vonul be hadiszolgálatra. A háború értékelése nem etikai, hanem nemzeti szemlélettel történik: „Ha már elkerülhetetlenné vált a háborús küzdelem: a Mindenható Isten segítse győzelemre hadainkat, mert ők igaz ügyért harcolnak. Isten oltalmazó kegyelme kísérje mindazon hitsorsosainkat és honfitársainkat, akik elmentek a haza védelmére, s hozza vissza őket a Mindenható Isten győzelmi koszorúval ékesítve.” (Prot. III. 297., 1914. aug. 2-i határozat)

Az első világháború számos nehéz problémát vet fel. A magasabb egyházi utasítás értelmében a presbitérium és a gyülekezeti tagok hadikölcsönt jegyeznek. („Az egyházak a birtokukban levő alapítványokat és alapokat a hadikölcsön jegyzéseire fordíthatják.” 1914. nov. 22., Prot. IV. 3.)

Az első hadikölcsönre a presbitérium 300 koronát ajánl. A II. hadikölcsön 1915-ben indul. „A még mindig tartó világháború, melyben magyar nemzetünk is az élet-halál harcot vívja, igen sok költséggel jár, s ennek folytán a kormány újra hadikölcsönt kér a nemzettől.” A presbitérium ismét 300 koronát jegyez. A háború folyamán összesen 8 hadikölcsönt jegyez a presbitérium, a VIII. hadikölcsönt egy hadbavonult család részére köti. (Prot. IV. 131-132.) A hadikölcsönök teljes összege 11.000 korona, amely az egyházi alapokat felemésztí. A hadikölcsönjegyzés „a haza iránti kötelesség” jelszavával hirdettetik meg. A presbitérium elkötelezte magát, hogy minél többeket igyekezzen hadikölcsön-jegyzésre rábírní. (Prot. IV. 23.)

Hadi célra a kisharang felajánlása is szükségessé válik, térítési díja az országos hadsegélyző hivatal részére bocsátandó. (Prot. IV. 49.) A 48 kg súlyú harang elszállítása 1917. április 15-én történik. (Prot. IV. 76.) Az orgonasípok (27 db) is elviszik hadi célokra 1918-ban. (Prot. IV. 127.)

A világháború ijesztő teher a gyülekezetre és a presbitériumra. „A gyülekezet színe-java, viruló ifjúsága, javakorbéli férfi serege távol van a haza fegyveres védelmében.” (Prot. IV. 92.) Óhaj, hogy minél előbb legyen vége: „Isten „vezessen ki bennünket az iszonyú világháború veszedelmeiből s tartsa meg számunkra édes hazánk épségét, szabadságát, vezérelje vissza otthonaikba értünk harcoló szereteteinket, honfitársainkat, s hozza el a béke áldott idejét.” (1917. okt. 28., Prot. IV.)

Gyűjtés menekültek részére: A háború folyamán 1916 őszén „Románia alattomos gyorsasággal rátört Erdélyre”, az ottani lakosság egy része elmenekült. A menekülteket a presbitérium „gondozásba kell vegye”. (Prot. IV. 51.) Gyűjtést rendeznek részükre.

Oroszországból hazatérő hadifoglyok lelkipozítása: „Olvastatott Püspök körlevele, melyben felhívja a lelkiposzeket az Oroszországból hazatérő hadifoglyok olyan lelkipozítására, hogy a bolsevik romboló eszmék káros hatásától hazánk és magyar népünk józan közszelleme megóvassék. Lelkiposzer kéri a presbitereket, hogy a netalán előforduló szükség esetén a nagyfontosságú munkában segítségére legyenek.” (1918. ápr. 28., Prot. IV. 127.)

Hadiözvegyek és árvák összeírása megkezdődik a községben és a gyülekezetben (1918. jan. 20., Prot. IV. 113.)

Szociális helyzet a háborúban: A háború miatt az ország egyre nehezebb anyagi helyzetbe kerül. A presbiteri gyűlések jegyzőkönyvei beszámolnak a növekvő adók okozta terhekről. Az infláció miatt emelkednek a munkabérek is, ez szükségessé teszi az egyházi költségvetés tételeinek módosítását. (1916., Prot. IV. 56.)

A **Tanácsköztársaság** idején, 1919. április 24-én a falu **román megszállás** alá kerül, még november 2-án is itt tartózkodnak. A román katonai parancsnokság román zászlók beszerzését, az iskolákra kétnyelvű felírást rendel el. (Prot. IV. 64.)

1919-re általános drágaság lesz úrrá az országon. Többször panaszozzák ezt a presbiteri gyűlések jegyzőkönyvei. (Prot. IV. 146, 149, 150, 167.) A roppant drágaság miatt 100 % rendkívüli egyházi adót vetnek ki. (1919. szept. 14., Prot. IV. 158, 160.) 1917-ben és 1919-ben említik a jegyzőkönyvek a vasúti és postaforgalom szünetelését.

A Tanácsköztársaság rendelkezése miatt a belhivatalnokok nem kapják meg a terményváltásdíjat, ugyanez ismétlődik később a román csapatok megszállása alatt. (Prot. IV. 151.)

A háború és azt követő Tanácsköztársaság népünknek és egyházunknak mérhetetlen anyagi és erkölcsi kárt okozott. A korábban elkezdődött lelki szegényedés folytatódását egy 1919. november 2-i megállapítás jelzi: „egyházunkban a templomlátogatók száma feltűnően megcsappant”. (Prot. IV. 164.)

12. A GYÜLEKEZETET ÉRINTŐ, KORSZAKBELI FELSŐBB EGYHÁZI RENDELKEZÉSEK

Ügykezelés, pénzkezelés, anyagi felelősség

Esperesi körlevél 177/1882., a **felsőszabolcsi em. közgyűlés 144. sz. határozata:**

Az egyházi közigazgatás terén sok hiányosság, visszaélés van. Az egyházi elöljárók az ügyek intézésében „hanyagul, sőt nem ritkán lelkiismeretlenül járnak el egyházuk iránti kötelemük teljesítésében”. Továbbá az egyházi jövedelem kezelésénél elhanyagolják a kellő ellenőrzést. Az esperes **határozatilag** kéri kimondatni: „a presbiterek egyenként s egyetemlegesen felelősök minden egyházi vagyonért”, s az olyan pénzek, egyházi jövedelmek, melyeket a kebelbeli elöljárók kellőleg biztosítani vagy idejében behajtani elmulasztanak, rajtuk azonnal behajtandók. Úgyszintén a lelkészeket utasíttatni kéri, hogy „a **pénzkezelő gondnokokat minden két hét végével megszámadoltassák**, a netán készletben levő pénzeket az egyház kulcsos ládjába elzárják, a kötvények minden évben revideáltassanak, a nem biztosítottak, úgyszinté azok, melyek után a kamatok pontosan nem fizettetnek, szigorúan behajtassanak.”

„Azon gondnokokat, kik az egyház mindennemű számadásait az évi visitatio megjelenéséig el nem készítik, 20 frt bírsággal sújtassanak és költségükre külön számvevő küldöttség küldetik, mely nap és fuvardíjait semmi szín alatt el nem engedheti, hanem ha igénybe venni nem akarja, valamely em. –i pénztár szükségletére fog fordíttatni.” (F. R. Prot. 352.-353. old.)

Felsőbb egyházi irányelvek az oktatáshoz

Az 1868-as népiskolai törvény, amely általános tankötelezettség vezet be, az egyházi iskolákra is feladatokat ró. Őseink által kivívott **önkormányzati jogunk: felekezeti iskoláink** fejlesztése, virágoztatása. Iskoláinkhoz ragaszkodunk. A közvélemény jobbaknak mondotta ki más felekezetek iskoláinál. **Az 1868. évi 38. törvénycikket** megtárgyalja az egyházmegyei közgyűlés is, Kimond egy régi elvet, hogy nagyon fontos népiskolai ügyben „rólunk – nélkülünk sem a kormány, sem az egyházkerület ne intézkedjék.” (F. R. Prot. 278.) Ám utána meghozza az állami törvény előírásainak megfelelő döntéseit:

Az 1868. évi 38. törvénycikk végrehajtása tárgyában az egyházi hatóság a kor színvonalán óhajtja tartani a népiskolai nevelés ügyét. Ennek érdekében irányelveket tesz közé a gyülekezetek részére:

- a. Iskolaépületek építendőek. Ha 80-at meghaladja a tankötelesek száma, „ott két tanterem és két tanítótság felállítása lesz szükséges”. A kormány segítséget ad a szegényebb egyházaknak a felszerelés ellátására.
- b. Képzett, szorgalmas tanítókat kell alkalmazni. Fizetésük minimuma 300 frt. A tandíj fedezésére Alapot kell létesíteni, hogy azzal a szülők ne terheltesenek, ezáltal „bizonyosan hajlandóbbak lesznek gyermekeik iskoláztatására”.

- c. A tanító az egyháznak megküldött Tantervhez kell igazodjék. Az iskola 6 évfolyamos. Iskolai anyakönyvet, haladási és mulasztási naplót kell vezetni. A tanító törekedjék „az okszerű tan módszer elsajátítására”.
- d. Iskolai Tanácsot kell létesíteni, amelynek meghatározott feladata és joga van az iskolai élet irányításában. (F. R. Prot. 280-281.)

Ugyancsak az egyházmegyei vezetés szorgalmazza az ismétlő iskolák felállítását a 12-15 éves gyermekek számára. (F. R. Prot. 285.) Megállapítják azt is az 1870-es években, hogy nagy a tanítóhiány, ugyanakkor az osztálylétszámok egyre nőnek. A tanítóképezdébe menő ifjak számát a tanítók fizetésének javításával lehetne emelni.

Kozma József felsőszabolcsi esperes körlevele (Őr, 1874. jún. 12., F. R. Prot. 294.): „Szaporodnak a gyerekek, nőnek az osztályok. Javítani kell a fizetést, agitálni kell, hogy menjenek a (tanító)képezdébe az ifjúk és nők. Tanítónőket is lehet alkalmazni, sőt képesítés nélkülieket is.”

A szülők az iskolaköteles gyermekeket az iskolától távol tartják. Az iskola nem csupán egyházi, hanem **állami ügy** is. Nem sérti az egyház autonómiáját, ha az alispán e tárgyban rendelkezik. Alispán a szülőket arra kötelezi, hogy gyermeküket járassák iskolába. Aki ezt nem teszi, arra a szolgabíró kétszeres tandíjat róhat ki, amit szigorúan behajt. (F. R. Prot. 273.)

Ismétlő iskola: 12-15 éves gyermekek számára vasárnap esti istentisztelet után. „Az ismétlő iskola hét óráig fog tartani, mely időt énekléssel tölteni meg nem engedtetik.” (F. R. Prot. 285.) A vasárnapi iskola tanításáért a tanító külön díjazást kap.

Baj /is/ van a tanítókkal: „a hanyag vagy erkölcstelen életükkel tisztos hivatalukat meggyalázó tanítók nem egyik helyről a másikra vettetnek, hanem a kellő, fokozatos büntetés és fegyelmi eljárás után hivataluktól végleg elbocsáttassanak”. A szokásos tanítói változások egyszersmindenkorra beszünttetetnek! (Esperesi Jelentés 1881. évi 26. sz., F. R. Prot. 323.)

Tanköteles gyermek iskolába járatása a lelkészeknek fő gondjuk legyen. Lelkészek és iskolaszék figyelmét felhívja Lukács Ödön esperes körlevele: „**a vallás- és énektanításnak igazi melegséggel és buzgósággal való felkarolására**, mert csak így lehet reményünk arra, hogy egyházunk anyagi s szellemi erőben és áldozatkészségben növekedni fog. Az iskolába nem járó gyermekek szüleit büntessék a törvény értelmében. A felmerülő akadályokról az iskolaszék jelentést tegyen.” (1881., F. R. Prot. 341-342.)

Tanítók fizetésének behajtása, beszédése: saját kezűleg nem történhet. Az iskolaszékek által elkészített, hátralékokról szóló jegyzéket a községi elöljáróságához kell beadni (tanítói-, kántori fizetés, tandíj, nyugdíjjárulék, tankönyvek stb.). A kimutatott adósoktól az elöljáróság pontosan behajtja és beszedi a díjat, amit az iskolaszék útján kap meg a tanító. A községek elöljárói kötelesek a tanítói állás után járó 12 frt-nyi nyugdíjjárulékot és a tanítóra kiszabott nyugdíjjárulékot az iskola pénztárából minden január hó első felében az illetékes adóhivatalnál befizetni. (1882., F. R. Prot. 346-347.) Az iskolát fenntartó felekezetek köteleztettek iskoláikat teljesen felszerelni, az ismétlő iskoláztatást pontosan teljesíteni. (Szabolcs megyei Közigazgatási Bizottság határozatát közlő esperesi körlevél, F. R. Prot. 347.)

II. FÜGGELEK

1. melléklet: Óri református születési és temetési adatok /1867-1923/

Évszám	Születés			Temetés		
	fiú	leány	együtt	férfi	nő	együtt
1867	15	10	25	16	20	36
1868	17	25	42	18	18	36
1869	14	18	32	9	11	20
1870	14	19	33	9	11	20
1871	12	17	29	10	7	17
1872	16	10	26	33	23	56
1873	7	7	14	35	32	67
1874	11	7	18	17	13	30
1875	16	9	25	16	13	29
1876	10	14	24	14	10	24
1877	15	11	26	8	10	18
1878	11	15	26	15	15	30
1879	6	10	16	13	9	22
1880	11	11	22	13	10	23
1881	10	10	20	14	8	22
1882	7	11	18	11	11	22
1883	13	12	25	7	10	17
1884	12	9	21	11	8	19
1885	17	11	28	9	16	25
1886	14	17	31	9	16	25
1887	15	9	24	8	13	21
1888	14	22	36	12	10	22
1889	10	17	27	8	11	19
1890	14	16	30	8	9	17
1891	12	24	36	10	15	25
1892	20	13	33	10	11	21
1893	20	17	37	13	15	28
1894	12	16	28	12	10	22
1895	18	27	45	17	20	37
1896	15	13	28	9	20	29
1897	23	19	42	18	17	35
1898	16	12	28	15	16	31
1899	20	22	42	8	14	22
1900	17	12	29	13	10	23

Évszám	Születés			Temetés		
	fiú	leány	együtt	férfi	nő	együtt
1901	19	15	34	8	10	18
1902	9	20	29	13	10	23
1903	14	16	30	13	21	34
1904	22	12	34	10	11	21
1905	19	21	40	14	8	22
1906	15	7	22	10	3	13
1907	19	17	36	11	8	19
1908	14	16	30	14	2	16
1909	21	20	41	13	14	27
1910	17	15	32	11	12	23
1911	13	22	35	5	19	24
1912	15	29	44	6	11	17
1913	18	17	35	11	5	16
1914	17	17	34	8	10	18
1915	13	9	22	6	8	14
1916	9	10	19	9	4	13
1917	11	9	20	8	9	17
1918	9	11	20	13	9	22
1919	11	25	36	12	8	20
1920	21	22	43	4	7	11
1921	25	27	52	15	17	32
1922	17	19	36	8	11	19
1923	25	17	42	8	7	15

2. melléklet: Őri református esketések és konfirmáltak adatai /1867-től/

ÉVSZÁM	ESKETÉSEK			KONFIRMÁLTAK
	ref. pár	vegyes pár	együtt	fő
1867	7	1	8	7
1868	11	-	11	1
1869	2	-	2	7
1870	9	-	9	4
1871	3	-	3	4
1872	4	-	4	2
1873	4	-	4	3
1874	5	-	5	3
1875	12	2	14	4
1876	7	-	7	3
1877	2	-	2	n.a.
1878	6	-	6	n.a.
1879	7	-	7	1
1880	6	-	6	8
1881	14	2	16	1
1882	8	-	8	12
1883	9	-	9	11
1884	9	-	9	10
1885	8	-	8	10
1886	11	-	11	5
1887	5	-	5	6
1888	10	-	10	5
1889	9	-	9	14
1890	4	-	4	17
1891	7	1	8	3
1892	10	-	10	12
1893	5	-	5	10
1894	4	4	8	11
1895	6	-	6	15
1896	5	-	5	14
1897	4	3	7	13
1898	3	2	5	7
1899	3	-	3	7
1900	8	-	8	24
1901	5	1	6	11
1902	6	1	7	n.a.
1903	2	1	3	n.a.
1904	5	1	6	n.a.

ÉVSZÁM	ESKETÉSEK			KONFIRMÁLTAK
	ref. pár	vegyes pár	együtt	fő
1905	4	5	9	n.a.
1906	8	2	10	n.a.
1907	4	1	5	n.a.
1908	5	2	7	n.a.
1909	11	2	13	29
1910	6	1	7	n.a.
1911	13	1	14	n.a.
1912	5	1	6	n.a.
1913	8	-	8	n.a.
1914	7	1	8	n.a.
1915	5	-	5	n.a.
1916	3	1	4	n.a.
1917	1	1	2	n.a.
1918	4	2	6	n.a.
1919	14	2	16	n.a.

3. melléklet: Az őri ref. egyházközség bevételei - 1867-1919 között
/eredeti kézirat/

BEVÉTEL

ÉVSZÁM	I. PÉNZTÁRI MARADVÁNY	II. EGYHÁZI ADÓ ÓLFA, SZÉKÉNYÉZ, BÜNTETÉSPÉNY	III. ADOMÁNYOK KÖLCSÖN DOMESTICA BALI JÖV.	IV. ÁLDOZATI BEV. TÖBBSÉTES ALAFOK PERSELY	V. VEGYES BEV. JEGÉLY, INGATL. TERM. ÉRTEKE ALAFOK ZÖV. HARANGS. PÁRBEL KÖZS. SZ. JÖV.	VI. ISKOLAI BEV. TANÍTÓI FÉL TERM. ÉRT. TANDÍJ EGYÉB	ÖSSZESEN BEVÉTEL
1867	3327½	211-	-	-	64476	-	91603½
1868	3414½	5255	-	-	18733	-	27402½
1869	8791½	6-	-	-	11221	-	20612
1870	10197	4071	100-	-	25445	-	49713
1871	19789	1-	100-	-	19625	-	49514
1872	26378	3222	10270	-	61288	24550	125708
1873	15-	2150	230-	-	16425	-	43075
1874	1317	6-	5334	-	13867	-	21118
1875	156	5-	-	-	31110	-	31766
1876	11265	550	-	-	12402	-	24217
1877	2043	26-	11693	-	10661	-	26967
1878	6520	5770	18-	-	5591	-	19681
1879	2511	17840	-	-	34591	-	54942
1880							
1881							
1882	3487	7430	16013	357	33279	-	60566
1883	3647	6285	5830	451	11567	-	27780
1884	13167	52-	11050	423	48952	-	78792
1885	10368	5740	11030	438	9752	-	36728
1886	4014	8790	128-	370	40853	-	66827
1887	4913	7835	4949	391	89270	-	107358
1888	18905	74-	4751	303	12271	-	43630
1889	2160	6530	2648	373	32260	-	43971
1890	5453	4921	860	431	11248	-	22913
1891	2517	6645	450	405	88390	-	98407
1892	45823	7185	760	366	3412	-	57546
1893	15057	5805	370	525	62214	-	83971

BEVÉTEL

Évszám	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	ÖSSZES BEVÉTEL
	RENZTARI MARADÓ	EGYHÁZI ADÓ ÓLFA SZÉKPENY BUNYTESP.	ADOMÁNYOK KÖLCSÖN DOMESTICA BALI JÓV.	ALDOZATI BEV. TEKÉSIÉS ALAPOK PERSELY	VEGYES BEVÉTEL SEGÉLY, INGATLANOK TERM. ÉRTEKE ALAPOK 20% MÁRKADÓ, PÁRBÉR ÉLŐRE NEM LÁTH.	ISKOLAI BEV. TANÍTÓI FI. TERM. ÉRT. TANDÍJ ADOMÁNY ÉLŐRE	
1894	60180	67.60	190510	9.80	357.75	—	294205
1895	21158	70.90	41.88	5.16	474.17	—	80369
1896	22960	66.35	36.07	4.52	267.40	—	60394
1897	10099	66.85	32.58	5.07	670.71	14.-	890.20
1898	179.-	57.70	82.23	5.29	109.28	—	433.50
1899	6045	68.10	82.66	5.12	252.14	131.80	600.27
1900	^{KORONA} 19148	132.60	656.56	10.92	1931.74	418.18	334148
1901	59312	137.20	1540	11.88	1184.44	154.40	2096.44
1902	24755	142.80	1612	33.07	359.51	6.20	805.25
1903	16170	223.92	124.68	—	1817.10	8.02	2335.42
1904	21544	207.-	37.20	23.-	1533.40	47.38	2063.42
1905	27637	239.62	2.60	357.82	1406.58	119.74	2396.73
1906	27953	182.20	40.36	600.-	995.98	35.77	2133.84
1907	37030	237.60	640.-	—	831.30	89.76	2168.96
1908	25278	162.20	138.62	493.57	1374.04	77.-	2498.21
1909	36304	947.16	45.-	1506.18	4059.90	192.65	7113.93
1910	25521	855.11	221.53	3907.58	3124.27	65.88	8429.58
1911	11197	942.35	10.54	1061.31	4353.11	85.67	6565.-
1912	30873	862.24	3997.26	3144.32	3892.23	3126.50	15311.28
1913	4114.13	1007.87	2150.-	1311.26	3310.36	92.50	8286.12
1914	51869	886.98	468.27	1533.62	9331.34	3348.08	16086.98
1915	40829	986.15	375.96	5174.90	7706.18	2762.67	17414.19
1916	39917	1021.10	537.53	8215.33	6260.69	2790.08	19223.90
1917	10749	1026.54	158.97	7853.98	9955.63	2992.20	22094.81
1918	1813.34	1056.46	396.03	5650.34	9064.68	1828.97	19809.82
1919	578.70	2355.70	164.40	4950.54	5816.71	2925.54	16791.59

4. melléklet: Az őri ref. egyházközség kiadásai - 1867-1919 között
/eredeti kézirat/

KIADÁS

ÉVSZÁM	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	ÖSSZES KIADÁS
	SZEMÉLYI DÍKSÉGL.	EGYHÁZI TÁNGATLAN.	REGYESÉGI KIAD.	IGAZGATÁSI BÜKS.	ALAPOK KÖZLADI TÖKESÍTÉS	EGYÉB ADÓSSÁGTERL. ADOMÁNYOK NYUGDÍJZAR.	ISKOLAI ÉS TANÍTÓI ÉS TANESZKÖZÖK KÖNYVTÁR	
1867.	4.-	854.55	—	4.40	6.-	2.13	10.78	881.86
1868	5.56	100.60	—	3.72	6.-	1.95	68.28	186.11
1869	18.23	15.84	—	51.18	—	2.-	46.90	104.15
1870	5.-	29.70	—	10.70	—	3.19	250.65	299.24
1871	5.-	193.33	—	15.44	—	2.40	15.19	231.36
1872	5.-	40.73	—	23.07	—	3.-	1159.72	1231.52
1873	5.-	31.09	—	32.40	—	2.-	347.09	417.58
1874	11.57	137.51	—	32.41	—	19.50	6.63	207.62
1875	5.-	102.89	—	34.19	—	42.33	20.60	205.01
1876	5.-	114.73	—	33.47	—	40.54	28.30	222.04
1877	11.25	160.01	—	28.67	—	4.04	0.50	204.47
1878	5.-	93.21	—	42.49	—	0.50	30.50	171.70
1879	130.59	170.02	—	29.93	—	21.10	34.75	386.39
1880								
1881								
1882	85.-	292.99	—	—	—	168.70	22.50	569.19
1883	5.-	86.44	—	50.19	—	2.50	2.-	146.13
1884	47.-	468.73	—	58.27	—	102.-	8.24	684.24
1885	63.36	177.35	—	34.93	19.60	1.-	18.90	315.14
1886	89.-	316.11	—	20.88	20.-	137.-	31.34	614.33
1887	48.30	649.57	—	33.42	20.10	109.90	23.24	884.53
1888	47.80	291.47	—	38.70	20.-	4.50	12.23	414.70
1889	47.80	250.29	—	34.94	20.10	9.50	22.55	385.18
1890	53.-	86.34	—	38.64	1.50	1.50	24.48	203.96
1891	53.-	201.67	—	23.39	2.06	225.62	20.10	525.84
1892	53.-	81.35	11.25	26.58	—	236.94	15.47	424.89
1893	59.-	70.20	10.40	30.01	—	44.85	23.45	237.91

KIADÁS

ÉVSZÁM	I. DREMÉLYI BÜKSÉGL.	II. EGYHÁZI INGATL.	III. KEGYESSÉG KIAD.	IV. IGAZGATÁSI BÜKSÉGL.	V. ALAPOK KÖZMŰVI TÖRÉSÍTÉS	VI. EGYEB ADÁSOK FŐRL. ADOMÁNYOK NYUGDÍJZÁR.	VII. ISKOLAI SZÜKS. TANÍTÓI IFA ISKOLA ÉPÜLET KÖNYVTÁR	ÖSSZES KIADÁS
1894	59	2291.04	8.70	37.22	—	162.94	171.54	2730.47
1895	59	160.75	7.65	29.57	20.10	241.30	55.72	574.09
1896	59	60.29	3.40	28.14	25.67	295.45	31.-	502.95
1897	59	189.35	4.92	28.40	26.18	400.35	3.-	711.20
1898	59	121.02	4.05	32.39	20.05	81.30	55.24	373.05
1899	64	79.90	4.54	33.75	20.05	37.10	265.19	504.53
1900	KORONA 108.-	439.80	6.-	65.82	40.20	836.20	1107.02	2603.04
1901	118	324.10	—	95.82	40.10	106.-	1164.87	1848.89
1902	41.54	156.66	1.20	14.30	78.27	249.56	102.02	643.55
1903	99	572.33	60.90	56.70	114.72	840.52	375.81	2119.98
1904	190	436.82	16.54	128.71	501.18	38.22	475.58	1787.05
1905	142	1527.11	0.72	33.53	68.79	40.24	304.81	2117.20
1906	140	401.06	0.80	20.76	70.44	38.06	1092.42	1763.54
1907	332	295.91	0.70	30.08	90.89	716.64	449.96	1916.18
1908	20	501.81	4.18	19.60	240.41	1055.70	293.47	2135.17
1909	1360.30	2268.74	1.68	119.80	84.06	1885.16	1138.98	6858.72
1910	1435.30	3536.24	—	114.38	1829.57	262.14	1282.01	8.429.58
1911	1421.30	396.13	24.10	55.68	262.53	3021.19	1075.34	6.256.27
1912	1416.30	1966.40	24.10	136.97	2481.42	1109.84	7762.12	14.897.15
1913	1433.80	894.22	9.-	151.14	257.85	712.94	4308.48	7.767.43
1914	3784.81	275.82	28.09	191.56	3835.97	3535.85	4026.59	15.678.69
1915	3810.37	218.93	11.09	161.85	8706.26	482.44	3624.04	17014.98
1916	4098.37	500.35	11.49	163.85	9019.30	1114.68	4208.37	19.116.41
1917	4223.37	391.02	13.47	211.65	9757.62	896.13	4788.21	20.281.47
1918	4823.37	552.14	124.80	264.75	7.135.76	1275.96	5114.34	19.231.12
1919	4197.93	545.41	33.-	217.75	1154.28	1787.13	6057.61	13.993.11

5. melléklet: Az őri lelkipásztorok, tanítók és patrónusok névsora

Lelkipásztorok: az őri ref. egyházközség I. sz. anyakönyve 189. oldalán található felsorolás az anyakönyvi feljegyzések kezdetétől, 1771-től adja meg a lelkészek neveit. Ezt egészíti ki a 188. oldalon egy 5 nevet tartalmazó töredékes névsor a korábbi időkről („Lelkipásztorok voltak még”) és még egy név, amelyet az úrasztali terítők és kannák számbavételénél említenek (Berhidai Sámuel).

1617. Falvi Gergely

1688. (no. 7.) Pathai Mihály [ezek szerint ő volt a 7. lelkésze a gyülekezetnek]

1725. Pércsi Pál

1725. Győri András

1749. Berhidai Sámuel

1754-1762 Mocsi Nagy Mihály

1771. Liszkai Gábor, 5 évig

1777. Berhidai Mihály, 1 évig

1778. Siklósi István, 2 évig

1779. Demjén József, 10 évig

1789. Katona János, 5 évig

1794. Nemes Gábor, 1 évig

1795. Nemes József, 9 évig (Nemes Gábor fia)

1804. Szendrei Kapitány József, 5 évig

1809. Nagy Sándor, 1 évig

1810. Serly Sámuel, 3 évig

1813. Szentgyörgyi Sámuel, 6 évig

1819. Baksai Dániel, 4 évig

1823. Váradi András, 1 évig

1824. Futó János, 3 évig

1828. Bátorkeszi Kiss János, 3 évig

1831. Farkas Dániel, 8 évig

1839. Szabó Mihály, 2 évig

1841-1878 Kozma József [a dolgozat a gyülekezetnek az ő és 2 utóda alatti történetét mutatja be 1867-től 1919-ig]

1879-1902 Elek Dániel

1902-1944 Vass János

1945-1949 Vándor Ernő

1949-1952 Szondy István

1952-1970 Bittó Zoltán

1970 - 1987 Pótor Imre

1988 - Pótor János

Tanítók („oskolamesterek”): az I. sz. anyakönyv 190. és 192. oldalain található névsor szerint:

1737- Solymosi, 25 évig

1763- Tóth János, 5 évig

1768- Patai, 9 évig

1777- Horváth 3 évig [valószínűleg József, mert az anyakönyv címlapján ez a név szerepel Liszkai Gábor lelképásztor neve mellett]

1780- Horváth, 10 évig

1790- Toldi Miklós, 2 évig

1792- Márkus Mihály, 3 évig

1794- Kerékjártó József, 2 évig

1796- Bíró Gáspár, 3 évig

1799- Újvárosi Mihály, 3 évig

1802- Kiss János, 1 évig

1803- ismét Újvárosi Mihály, 1 évig

1804- Szepesi János, 5 évig

1809- Badi Sámuel, 2 évig

1811- Göböl György, 11 évig

1822- Papp István, 9 évig

1831- Polgár Jakab, 6 évig

1837- Helmeczy Miklós

1843- Nagy Imre

1844- Török Ferenc

1846-1856 Dobos Imre

1856-1857 ifj. Dobos Imre

1857- Bacskay, 1 évig

1858- Váradi Lajos, 2 évig

1860- Dankó Imre, 2 évig

1862- Bíró Károly segédlelkész

1863- Szabó Miklós segédlelkész

1865-1873 Szegi Lajos [az ő tevékenységét és az utána következő tanítók munkáját 1919-ig a dolgozat tárgyalja]

Az egyházközség patrónusai, támogatói az 1770-es években: a névsor az I. sz. anyakönyv címlapját követő oldalon található. Együtt a föld birtokosai és művelői:

id. Komoróczy László, Komoróczy Kristóf, ifj. Komoróczy László, Szabó Mihály, Szabó Zsigmond (gondnok), Somlyódi György, Czövek János, Kiss Mihály, Iklódi János, Dalmadi János (algondnok), Dalmadi László, Szabó József, id. Szabó László, ifj. Szabó László, id. Kóműves Péter, ifj. Kóműves János, id. Nemes János, Kovács János, Kovács László, Gyulai Zsigmond, Pap János (bíró), Lőrincz György, Kozma Ferenc, Balogh Ferenc, Király István, Szegedi Mihály, Szegedi Zsigmond, Király András.

Képek az őri gyülekezet 1950/60-as éveiből

1.: A templom és a parókia az 1950-es évek végén

2.: Bittó Zoltán családjával 1957-ben

3.: Öregek és fiatalok istentisztelet után a parókia kertjében 1961-ben.
Álló sor balról jobbra: Jóni Menyhért, Gyulai Ferenc, Kovács Ferenc, id. Bartha János,
Bittó Zoltán lelkipásztor, Irinyi Béla gondnok, Mester Ferenc, Hódi Bálint,
id. Görög József főgondnok, Szegedi József, ifj. Görög József. Guggolnak: Bittó András Géza,
Bittó Zoltán, Deme Géza, Deme Sándor

4.: Konfirmációs csoportkép 1969-ből

Bittó Zoltán utolsó igehirdetése

(Elhangzott 1970. június 7-én, vasárnap délelőtt az őri református templomban)

AZ ÚRÉI VAGYUNK...

Mert tudjuk, hogy ha e mi földi sátorházunk elbomol, épületünk van Istentől, nem kézzel csinált, örökkévaló házunk a mennyben. 2Kor 5,1

Mert közölünk senki sem él önmagának, és senki sem hal önmagának. Mert ha élünk, az Úrnak élünk; ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Azért akár éljünk, akár haljunk, az Úréi vagyunk. Mert azért halt meg, és támadott fel, és elevenedett meg Krisztus, hogy mind holtakon, mind élőkön uralkodjék. Róm 14,7-9

A fiatal római gyülekezetben a kezdetek kezdetén két kegyességi csoport alakult ki. Az egyik még ragaszkodik az atyák hagyományaihoz (az ószövetségi étel és szombatnapi törvényekhez), a másik csoport már a hitből való igazság talaján áll. E két nézőpont és álláspont a gyakorlati keresztyénségben vitát váltott ki, feszültséget eredményezett. Mindkét csoport tagjai a középpontra (magára Jézus Krisztusra) néztek ugyan, de az egyik számos tilalomfát látott a fény sugar előtt, a másik a tilalomfák nélkül szemlélte a feléje kiáradó fényözönt.

Az ige ezt a kétféle látást, s az ebből eredő kétfajta vitát hozza egyensúlyba, amikor mindkét fél számára hangsúlyossá teszi a központi nagy üzenetet: mi, hívők az Úréi vagyunk. Emellett minden más törpüljön el. Szeretetlen és kárhóztató vélemény-nyilvánítás szűnjék meg. Mi az Úréi vagyunk.

URALKODIK FELETTÜNK.

Országának, birodalmának polgárai vagyunk. A keresztségben nyílt meg országának kapuja előttünk. A Lélek keresztsége vételekor léptünk abba. Mennyei Atyánk és Urunk országának polgárai vagyunk a földi életben és azon túl, a halál után is. Életünkben és halálunkban Jézus Krisztus a mi Urunk. Nem csak a földi viszonylatra valljuk és hisszük mi ezt. Róla, hogy Lelke vezetése alatt folyik az életünk, ugyanezt valljuk a halálon túlra is. Ahogy most az ő hatalmi körében vagyunk, akkor is az ő hatalmi körébe érkezünk meg. A roppant nagy birodalom mindkét része felett – az élet és halál birodalma felett – királyi hatalommal és joggal rendelkezik. „Mert ha élünk, az Úrnak élünk; ha meghalunk, az Úrnak halunk meg. Azért akár éljünk, akár haljunk, az Úréi vagyunk.”

RENDELKEZIK VELÜNK.

Nem élhetünk önmagunknak, nem halhatunk önmagunknak. Aki önmagának él, önző módon él, aki önmagának hal, cél nélkül hal meg. Reménytelen, sivár helyzet ez! Azért élni, hogy egy életen át önmagunknak kedveskedjünk, s azért halni, hogy reménytelenül elpusztuljunk, - gondolkozhatnak-e így a keresztyének? Mi az Úrra nézve éljünk és az Úrra nézve haljunk. Miközben Reá figyelünk, szavát és rendelkezéseit halljuk. Az ő akarata felénk, hogy e földön hitben éljünk, napjainkban szeretetben munkálkodjunk, s földi utolsó napunkig a feltámasztás reménységével járjunk. Ez a királyi rendelkezés ellene mond az önzésnek és célnélküliségnek. Sokszorosan megerősíti és megpecsételi azt az igazságot: e földön Isten dicsőségére és egymás javára éljünk. A szíved hústáblájának okmányára mélyen bevészte Isten Lelke ezt az üzenetet: „Azért akár esztek, akár isztok, akármit cselekesztek, mindent az Isten dicsőségére míveljete.” (1Kor 10,31)

MAGÁHOZ VONZ MINDENT.

„Azért halt meg, és támadott fel, és elevenedett meg Krisztus, hogy mind holtakon, mind élőkön uralkodjék.” Ahogy uralma alatt tartott minket és rendelkezett velünk Urunk e földön, - uralma alatt tart és szolgálatába állít minket a halál után. Ahogy magához vonzott és akarata irányába mozgatótt minket mostani napjainkban, - magához vonz és együttlakozásra segít, amikor innen eltávoznak. Ahogy elmondhatjuk itt e földön: „Élek többé nem én, hanem él bennem a Krisztus, és amely életet e testben élek, az Isten Fiában való hitben élem, aki szeretett engem, és önmagát adta érettem” – beteljesedve látjuk az ígét a halál utánra is: „Ahol én vagyok, ott lesz az én szolgám is.” (Jn 12,26) Ahogy kiragadott a Sátán karmai közül és beleplántált boldog országába, ugyanúgy kiragad a kárhóztató halál szorításából és általvisz az ő szeretett Atyjának dicsőséges országába. Egy boldog feltámasztáson át, eljövetelekor viszi véghez.

Szeretném, ha az ige üzenetét kedves ajándékként fogadnátok. Erősen nézzünk bele a kegyelem világosságába. Szívünkig hatóan erősen hangozzék: mi az Úréi vagyunk. Hatalma van felettünk. Rendelkezik velünk. Egykor magához vesz minket. Legyünk erősek ebben a bizonyosságban.

Ha erősek vagyunk Őbenne és az ő erejében, akkor nagy lelki átrendeződés megy végbe nálunk. Minden napon olyan gazdagnak tudjuk a mi Urunkat, aki megérkezik hozzánk áldásával. Akarata cselekvésére rendelkezésére állunk reggeltől estig. Halálunk óráján boldogan hajtjuk le fejünket – akár fiatalon, akár idős korban dőlünk sírba -, mert tudjuk, hogy ott is az ő keze vezérel minket, és az ő jobb keze fog minket.

A boldog bizonyosság, a felzendülő örömhír terjedjen mindenfelé: „Jézus nevére minden térd meghajoljon, mennyieieké, földieké, és föld alatt valóké. És minden nyelv vallja, hogy Jézus Krisztus Úr az Atya Isten dicsőségére.” (Fil 2,10-11)

Ámen.

Források

Az őri ref. egyházközség presbiteri jegyzőkönyvei – 1867 – 1919 között

Az őri ref. egyházközség anyakönyvei – 1867 – 1923 között

Az őri ref. egyházközség Pénztári Számadékkönyve – 1867- 1919 között

Az őri ref. egyházközség Gondnoki Számadási Napló

Felsőszabolcsi Egyházmegye jegyzőkönyvei, esperesi körlevelei

Tiszántúli Ref. Egyházkerület püspöki körlevelei, levéltári adatai

Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási és mezőgazdasági statisztikai adatai

Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára

Magyar Statisztikai Közlemények

Szabolcs megyei Közigazgatási Bizottság határozatai

Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár adatai

Az 1960-as években élt gyülekezeti tagok közlései

Idegen szavak, fogalmak magyarázata

ambitio	törekvés, igyekezet, becsvágy
decima	eredetileg: tized; itt: gabonában fizetett egyházi adó
domestica	egyházi közalapi járulék
eklézsia	egyházközség
káplán	segédlelkész
klasszis /classis/	osztály, társadalmi csoport
klenódium	keresztelői és úrasztali kegyesek (terítők, tálak, kannák, kelyhek)
konvent	értekezlet, gyűlés; 1881-től 1964-ig az Egyetemes Konvent a magyar református egyház vezető testülete, amely a zsinatok közötti időszakban irányította az egyházat
kultusz	vallásgyakorlat
legátus	küldött; református gyülekezetekben ünnepeken szolgáló teológiai vagy főiskolai hallgató
parochia, parókia	lelkészlakás
pátens	rendelet, megbízó levél; itt: ajánló levél a debreceni Kollégium részéről, amellyel a legátus anyagi illetve természetbeni támogatást kérhetett a gyülekezet módosabb vagy befolyásosabb tagjaitól
pathetikus	emelkedett, fennkölt
patrónus	pártfogó, támogató
páthosz	fennköltség
protocollum	jegyzőkönyv
regale	haszonbérleti jog
retorika	szónokiség
reverzális	vallásról való lemondás (vegyes házasságban az egyik fél lemond arról, hogy gyermekei az ő vallását kövessék)
revideálás	felülvizsgálat, átnézés, ellenőrzés
sákramentum	a keresztelés és az úrvacsora szentsége
stóla	lelkészi szolgálat díja (esketés, temetés esetén)

szenior	valamely testület legidősebb tagja, protestáns főiskolai diákok választott vezetője
supplicáns, szupplikáns	iskolája számára adományokat gyűjtő protestáns diák
úrbér, 1/8 úrbér	az 1848-as jobbágyszabadítás előtt a teljes jobbágyok úrbéri szolgáltatással tartoztak földesuruknak. Az egész telek mérete 20-30 hold körül változott, vármegyétől és a föld minősége szerinti osztályba sorolástól függően. Töredék telekkel rendelkezők arányosan kevesebb úrbért teljesítettek. Az úrbér fogalma a jobbágyság eltörlése után átvitt értelemben a földtulajdon méretére vonatkozóan megmaradt, az 1/8 úrbér körülbelül 3 hold földtulajdonra utal.
valorizált	eredeti értékben megállapított, felértékelt
visitatio	látogatás, egyházlátogatás